

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПРАВА ТА ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ**

До захисту допустити:
Зав. кафедри
к.ю.н., доцент Черних Є. М.

« ___ » _____ 2020 р.

Кваліфікаційна робота
за освітнім ступенем «Магістр»
на тему: «Міжнародно-правовий захист прав дітей»

Студентки економіко-правового
факультету
спеціальності 081 Право
освітнього ступеня «Магістр»
Романової Крістини Олександрівни
Науковий керівник:
Тихомирова Галина Євгенівна
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права та публічного
адміністрування
Рецензент:
Григор'єва Вікторія Василівна
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри спеціально-правових
дисциплін Донецького державного
університету управління

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
« ___ » _____ 20__ р.

**МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПРАВА ТА ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ**

Освітній ступінь «Магістр»
Спеціальність 081 Право

ЗАТВЕРДЖУЮ
Зав. кафедри
к.ю.н., доцент Черних Є. М.

« _____ » _____ 2020 р.

ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Романової Крістіни Олександрівни

1. Тема роботи: «Міжнародно-правовий захист прав дітей»

Керівник роботи: Тихомирова Галина Євгенівна, к.ю.н., доцент кафедри права та публічного адміністрування, затверджені наказом вищого навчального закладу від «28» лютого 2020 року № 207.

2. Строк подання студентом роботи: 04 грудня 2020 року.

3. Вихідні дані до роботи (мета, об'єкт, предмет): мета роботи полягає в виявленні і вивченні найбільш ефективних правових механізмів міжнародно-правового захисту прав дітей. Об'єктом дослідження є комплекс умов та відносин, пов'язаних з міжнародно-правовим захистом прав дітей. Предметом дослідження є сукупність міжнародно-правових норм і принципів в області правового положення дітей та захисту їх прав.

4. Зміст роботи (перелік питань, які потрібно розробити): 1) визначити теоретико-правові аспекти становлення, розвитку та нормативного закріплення прав дитини на міжнародному рівні; 2) проаналізувати існуючі міжнародні механізми реалізації актів про захист прав дитини; 3) надати характеристику проблем, пов'язаних з існуванням інституту міжнародно-правового захисту прав дітей.

5. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1.	к.ю.н., доцент кафедри права та публічного адміністрування Тихомирова Г. Є.	17.04.2020	17.04.2020
2.	к.ю.н., доцент кафедри права та публічного адміністрування Тихомирова Г. Є.	17.04.2020	30.06.2020
3.	к.ю.н., доцент кафедри права та публічного адміністрування Тихомирова Г. Є.	17.04.2020	25.09.2020

6. Дата видачі завдання «17» квітня 2020 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітки
1.	Підбір теми, керівника та бібліографії наукового дослідження	20 березня 2020 року	
2.	Затвердження плану науковим керівником	17 квітня 2020 року	
3.	Підготовка першої глави роботи і здача керівникові на перевірку	05 червня 2020 року	
4.	Підготовка другої глави роботи і здача керівникові на перевірку	30 червня 2020 року	
5.	Підготовка третьої глави роботи і здача керівникові на перевірку	25 вересня 2020 року	
6.	Підготовка тез і остаточного варіанту роботи науковому керівникові	30 жовтня 2020 року	
7.	Підготовка відповідних документів для впровадження результатів роботи, складання реферату, анотацій і доповіді, отримання рецензії та відгуку керівника	16 листопада 2020 року	
8.	Попередній захист кваліфікаційних робіт	17 листопада 2020 року	
9.	Подання оформленої кваліфікаційної роботи на кафедру	до 04 грудня 2020 року	
10.	Засідання кафедри щодо допущення кваліфікаційних робіт до захисту ЕК	10 грудня 2020 року	

Студентка _____

К. О. Романова

Науковий керівник роботи _____

Г. Є. Тихомирова

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ, РОЗВИТКУ ТА НОРМАТИВНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ	7
1.1 Історія розвитку інституту міжнародно-правового захисту прав дитини.....	7
1.2 Міжнародні нормативно-правові акти в області захисту прав дитини.....	17
Висновки до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ АКТІВ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ	30
2.1 Діяльність ООН та ЮНІСЕФ в області захисту прав дитини.....	30
2.2 Омбудсмен як посередник між дитиною та представниками влади.....	36
2.3 Практичні аспекти моніторингу прав дітей в різних державах.....	43
Висновки до розділу 2.....	52
РОЗДІЛ 3. МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В ОКРЕМИХ СФЕРАХ	54
3.1 Міжнародно-правовий механізм захисту дитини з питань про торгівлю дітьми та сексуальної експлуатації.....	54
3.2 Міжнародно-правовий захист дітей під час збройних конфліктів.....	64
Висновки до розділу 3.....	74
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	83

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Міжнародним правом передбачаються особливі заходи захисту найбільш вразливих груп суспільства, всіх тих, хто сам не має рівних можливостей захищати свої права і основні свободи. Перш за все, до найбільш вразливої групи людей відносяться діти.

На міжнародно-правовому рівні питання особливого захисту дітей почали виникати в зв'язку з першою світовою війною і подальшим зростанням числа міжнародних збройних конфліктів. В цілому ж, захист дітей – відносно молодий правовий інститут не тільки у внутрішньодержавному праві більшості країн, а й на міжнародному рівні. Так, спеціалізований судовий захист неповнолітніх виник лише в кінці 19 століття. І до порівняно недавнього часу проблема захисту прав дітей не розцінювалася як предмет розгляду в міжнародному праві. Виникаючі проблеми і питання вирішувалися, в основному, на рівні сім'ї, на місцевому та національному рівні. Сьогодні тема прав дитини, їх захисту набирає все більшої актуальності. Адже майбутнє кожної сім'ї, держави, і людства в цілому потенційно залежить від підростаючого покоління, тому забезпечення прав дітей та їх правовий захист, безумовно, є складовою частиною міжнародного права в галузі прав людини.

В даний час стан дітей ускладнився: незаконна торгівля, контрабандне провезення, викрадення, економічна і сексуальна експлуатація, а також експлуатація і комерційне використання здоров'я дітей стали повсякденною реальністю в усіх регіонах світу. У всьому світі мільйони дітей зайняті працею, який перешкоджає їх розвитку та освіті, а також позбавляє їх коштів для існування в майбутньому. Багато з них залучені до найгірших форм дитячої праці, які заподіюють незворотню фізичну або психологічну шкоду

або навіть загрожують їхньому життю. Така ситуація є нетерпимим порушенням прав кожної дитини.

Сьогоднішня дійсність говорить нам про те, що охорона і здійснення прав дітей в сучасному світі мають проблеми, і багато в чому мають потребу в перегляді або доопрацюванні цих питань. Звичайно, на перший погляд не зовсім просто визначити, в чому полягають причини такого неблагополуччя, однак, на жаль, є всі підстави вважати, що діти знаходяться в небезпеці. Однак, в той же час радує те, що в останні десятиліття проблеми прав дитини і прав людини в цілому виходять на глобальний рівень.

Діти – особливо цінна соціально-демографічна група, яка, як ніхто інший, потребує турботи суспільства і держави через свій несформований фізичний та інтелектуальний розвиток.

Така категорія, як проблеми дитинства, включає в себе досить широкий спектр проблем і труднощів, які стають перешкодою для сприятливого і гармонійного розвитку дитини. Це такі проблеми, як: збройні конфлікти, безробіття, насильство над дітьми, зростання злочинності, різні форми експлуатації дітей, бідність сімей з дітьми, алкоголізм серед дітей та інші. Всі ці несприятливі умови згубно відбиваються на розвитку і житті дитини, погіршують його становище, і створюють загрозу майбутньому країни.

Дитина – це не тільки людина, яка потребує захисту, любові і турботі, але вона, в той же час, є важливим суб'єктом прав. Питання прав дитини є ключовою категорією, яка визначає положення дітей у всьому світі.

Майбутнє кожної нації і людства в цілому потенційно залежить від підростаючого покоління, тому забезпечення прав дітей та їх правовий захист, безумовно, є складовою частиною міжнародного права в галузі прав людини. Зважаючи на це, дана робота є спробою вивчення сучасного стану різних аспектів міжнародно-правового регулювання захисту прав дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми міжнародно-правового захисту прав дітей висвітлено у численних дослідженнях та узагальненнях як українських, так і зарубіжних учених, серед яких:

Є. М. Амєтістов, В. Г. Буткевич, І. К. Городецька, А. І. Дмитриєв, В. І. Д'яченко, Ю. М. Колосов, Л. В. Корбут, І. І. Лукашук, А. С. Мацко, Н. В. Плахотнюк, О. М. Старовойтов, О. І. Тіунов, Л. О. Шерайзіна.

Об'єктом дослідження є комплекс умов та відносин, пов'язаних з міжнародно-правовим захистом прав дітей.

Предметом дослідження сукупність міжнародно-правових норм і принципів в області правового положення дітей та захисту їх прав.

Метою написання кваліфікаційної роботи є виявлення і вивчення найбільш ефективних правових механізмів міжнародно-правового захисту прав дітей.

Завдання кваліфікаційної роботи:

- 1) встановити особливості історичного розвитку інституту міжнародно-правового захисту прав дитини;
- 2) визначити особливості нормотворчої діяльності з захисту прав дитини;
- 3) обґрунтувати особливе значення міжнародних нормативно-правових актів, що стосуються прав дитини;
- 4) надати оцінку діяльності та ролі існуючих міжнародних організацій у досліджуваній області;
- 5) виявити головні функції Уповноваженого з прав дитини та обґрунтувати важливість існування цього інституту в кожній державі;
- 6) обґрунтувати необхідність спеціального міжнародно-правового захисту прав і інтересів дитини під час збройного конфлікту.

Методи наукового дослідження. Методологія даного дослідження ґрунтується на сукупності загальнонаукових, так і спеціально-юридичних методах. Теоретичний аспект даного дослідження пов'язаний з методологічним принципом історизму – окремі питання аналізуються в історичному розвитку, а також базуються на спеціальному методі порівняння, методі аналізу і синтезу. Дані методи дозволили отримати різноманітну наукову інформацію для аналізу сучасних теоретичних аспектів

міжнародно-правового захисту прав дитини. Крім цього, слід виділити діалектичний метод пізнання соціально-політичних процесів при широкому використанні логічного, системно-структурного, порівняльного методів аналізу. Ключове значення для розкриття теми мав правовий метод дослідження. Перш за все, це формально-юридичний аналіз договорів, резолюцій ООН і інших нормативних актів, які стосуються захисту прав дітей.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у комплексному та системному аналізі міжнародно-правового захисту прав дітей. Новизна роботи конкретизується в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад і практичних пропозицій з удосконалення механізмів міжнародно-правового захисту прав дитини, висвітлених після кожного розділу.

Практичне значення отриманих результатів. Основні положення та висновки наукової роботи можуть бути використані: при розгляді пропозицій в області створення нового механізму міжнародного контролю щодо захисту прав дітей; при вирішенні поточних питань в галузі міжнародного гуманітарного права і захисту прав людини. Окремі висновки, що містяться в роботі, можуть бути використані в практичній діяльності органів виконавчої влади, які займаються питаннями соціального забезпечення, при розробці відповідних проектів законів, підзаконних нормативно-правових актів.

Апробація дослідження. Окремі положення кваліфікаційної роботи були представлені на IX Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний розвиток державотворення та правотворення в Україні: проблеми теорії та практики» (м. Маріуполь, 19 травня 2020 р. (С. 154–158)). Роздрукований текст указаної апробації додається до кваліфікаційної роботи.

Структура дослідження. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 90 сторінок, з них 8 сторінок – список використаних джерел (77 найменувань).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ, РОЗВИТКУ ТА НОРМАТИВНОГО ЗАРІПЛЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ

1.1 Історія розвитку інституту міжнародно-правового захисту прав дитини

Концепція прав дитини зародилася задовго до 20 століття, як тільки дорослі почали лояльніше ставитися до дітей як до особистостей з певними потребами і рисами. Досить важко визначити, коли саме це сталося. Уже в давнину до дітей виявляли особливе ставлення, особливо з погляду їхнього здоров'я. Цей рух неухильно зростав з плином часу, особливо під час промислової революції, що призвело до обмеження дитячої праці в європейських країнах.

Визнання дітей особливою категорією спонукало сучасне суспільство відстоювати їх права, забезпечувати освіту і захист.

Вчені почали активно цікавитися цією темою в 1960 році, коли історик Філіпп Ар'єс видав свою знамениту книгу «Centuries of Childhood: A Social History of Family Life» («Століття дитинства: соціальна історія життя сім'ї») [1]. Однак, ще до цієї дати багато досліджень вже провели історичні демографи після Другої Світової війни. Але цей демографічний підхід не дозволяв зрозуміти, що саме відбувалося в родині з точки зору емоційних відносин. Ідея Філіппа Ар'єса була в тому, щоб знайти, наприклад, як можна більше різних сімейних архівів тощо, щоб відстежити появу того, що він назвав «відчуттям дитинства». Те, що він мав на увазі під цим виразом – це бажання розглянути дитину як конкретну людину з конкретними потребами, яким потрібна допомога і захист. За словами Філіппа, цього не було до XVII століття, коли суспільство визнало і оцінило дитинство. Як наслідок такого

пізнього розуміння дитинства – західне суспільство стало розробляти ряд нових підходів, дискурсів, а також інститутів, спеціально призначених для дітей. Метою цих інститутів було задовольнити конкретні потреби дітей, наприклад, в освіті. Тепер висновки Ар'єса викликають багато протиріч і критики, а його роботи в цілому, і до цього дня викликають не тільки величезний інтерес, а й гостру полеміку (наприклад, його книга «Дитина при старому порядку», перекладена на російську мову майже через 40 років після свого першого видання [2]). В результаті багато істориків з тих пір виявили архіви, які оскаржують або навпаки, підтверджують його думку. У всякому разі, без сумніву, історія дитинства як область дослідження була наповнена суперечками і дебатами перш, ніж стати окремою дисципліною близько тридцяти років тому. Філіпп Ар'єс не тільки привернув увагу до цієї галузі досліджень, до того ледь вивченої. Він також підтвердив ідею про те, що дитинство і юність не вічні категорії. Швидше за все ці категорії соціально сконструйовані, тобто вони змінюються і розвиваються з плином часу. І якщо уявлення, що лежать в основі ідей про дитинство і юність, розвивалися протягом десятиліть або століть, то, звичайно, інститути і політичні стратегії, які втілювали ці ідеї, також змінилися. Історики тоді копалися в архівах, намагаючись зрозуміти, як саме сприйняття дитинства змінювалося протягом століть, а також які були наслідки цих змін з точки зору нової політики, нових інститутів, нових дійових осіб, які піклуються про дітей і молодь. Це особливо вірно, приймаючи до уваги домінуючу стратегію сучасної політики про державне втручання.

Деякі цікаві результати були досягнуті в ході багатьох досліджених випадків і наукових праць про всі категорії дітей і молоді. Вони досліджувалися з точки зору віку, з точки зору статі, соціального класу і етнічного походження. Їх життєві шляхи були належним чином вивчені: умови народження, сімейні зв'язки, шкільне навчання, дитяча праця і так далі. Також вивчалися незвичайні і виняткові діти, включаючи спеціальні установи, на яких було покладено їх піклування. Наприклад, установи для

дітей-інвалідів, дітей-сиріт, для малолітніх злочинців, дівчаток і хлопчиків. Останнім часом вивчається також життя дітей під впливом глобалізації. Все завдяки дослідженням, які вимірюють вплив процесів глобалізації на життя молодших поколінь. За останнє десятиліття глобалізація стала негативно впливати на дітей, що відбувається через колонізацію або міграцію. Але глобалізація може мати і позитивний вплив. Це, наприклад, рух за права дитини, створення спеціальних організацій (компанії МОП проти дитячої праці). І нарешті, ми можемо сказати, що історія дитинства виглядає динамічною областю наукових досліджень. І все ж, «сірі», не до кінця вивчені області ще залишаються. Найбільш інтригуюча з них – труднощі вивчення дитячих думок і почуттів про свій власний досвід. Насправді історія дитинства, як ми розуміємо її сьогодні, як і раніше залишається, за словами британського історика Харрі Хендріка «історією про уявлення і дії дорослих про дітей і для дітей» [3].

Треба сподіватися, що коли-небудь історики, нарешті, з'ясують, як почути віддалені голоси дітей. Все це сприятиме подальшому розвитку вже добре відомих століть дитинства.

Слід показати становище дітей і їх прав в різні періоди історичного розвитку інституту міжнародно-правового захисту прав дітей.

Так, наприклад, якщо говорити про історію здоров'я дітей в період від Ренесансу до Французької революції, то впливають такі спостереження. В цілому, хоча і не було офіційного визнання дитячих прав на охорону здоров'я та догляд, загальна картина показує, що суспільство, лікарі та батьки постійно намагалися піклуватися про своїх дітей, лікувати їх від конкретних скарг і адаптувати ліки для віку і конституції дитини. Так буде тривати до кінця 18 століття. Зміни відбудуться з появою нового медичного знання про зниження дитячої смертності, яке стало ключовим і поворотним моментом в історії, з огляду на кількість дитячих смертей на той момент.

Говорячи про дітей в період індустріальної революції, варто сказати, що дитяча праця на заводах була визнана одним з найбільш ганебних явищ

промислової революції. Історики намагаються пояснити це, вивчаючи контекст. Деякі дослідження вже виправили серйозні спотворення наших уявлень про дитячу працю під час індустріалізації. Фокус на дітях, які працюють на великих фабриках в важкі часи, вводить в оману. Цей сектор був обмежений лише декількома розвиненими регіонами. Більшість дітей працювали в сільському господарстві, торгівлі або в якості прислуги. Чому ж так багато дітей змушували працювати з 1780-х років? І чому, починаючи з 1870-х дитяча праця поступово зникає в Західній Європі, особливо в промисловості? І ще два, не менш важливих, питання повинні бути задані. Чому так багато дітей були доступні, і чому так багато сімей поклалися на дитячу працю? Демографія відповідає на перше питання. Нові можливості для працевлаштування, пропоновані промисловістю, сприяли тому, що молоді люди стали одружуватися раніше. Отже, кількість дітей збільшилася як в абсолютних цифрах, так і у відсотках від загальної чисельності населення. Це також означає збільшення частки залежних дітей в порівнянні з працюючим населенням. При більш високій кількості залежних дітей, часто в поєднанні з недостатнім рівнем доходу, у багатьох сімей з робітничого класу не було вибору, окрім як відправити своїх дітей на роботу якомога швидше.

Внесок працюючих дітей також варіюється в залежності від сімейного циклу. Десь у 1900 році соціологи особливо відзначили той факт, що становище сім'ї робітничого класу поліпшувалося, як тільки старші діти виходили на ринок праці. Ця ситуація змушувала дітей залишати школу рано, залишаючись неосвіченими та некваліфікованими і продовжуючи відтворювати цикл. Певні дослідження показують, що дівчатка, в порівнянні з хлопчиками, частіше залишали школу, щоб працювати, особливо в католицьких регіонах [4]. Другий момент – попит на дитячу працю. На це вплинула зміна в організації робочого місця і поява нових технологій.

Перша промислова революція – перехід від ремісничого виробництва до заводського з кінця XVII століття – торкнулася дитячої праці по-різному.

У промислово розвинених регіонах діти у віці від 6 років працювали по 16 годин на добу в жахливих умовах: бруд, темрява, небезпечна техніка. Наслідки для їх фізичного та розумового розвитку були драматичними. Дівчатка були зайняті в текстильній промисловості – провідному секторі промислової революції. Малюки працювали в тих секторах, які розвивалися пізніше: дереводобувна і гірничодобувна промисловість, металургія. Працюючи в суворих умовах, вони не повинні були скаржитися, так як норми маскулінності припускали фізичну силу і нечутливість. Роботодавці часто використовували стратегію заміни чоловіків жінками або дітьми з метою зниження витрат виробництва. Робота була організована відповідно до віку і статі. Для ефективного розподілу праці, роботодавці повинні були розірвати родинні зв'язки, і дати кожному працівнику певне завдання [5]. Маленькі діти, відокремлені від своїх батьків, були менш ефективними працівниками. Вони також були виключені через зростаючу складність прядильних машин. Тому, заводи стали наймати підлітків. Ця зміна є наслідком Другої промислової революції, починаючи з 1870-х років. Нова механізація, розширення ринків, що вимагають управління та координації. На всіх рівнях виробництва була необхідна навчена і здорова робоча сила. Дитяча освіта стала, таким чином, більш важливою. І це також пояснює, чому діти не працювали на фабриках. Друга економічна революція також сприяла зміні ролі держави. Вже до 1840-х років уряду стали приймати закони, що обмежують вік і тривалість робочого дня для дітей. Але процес був ослаблений численними винятками, дуже слабкими покараннями і відсутністю засобів контролю. Під час Другої промислової революції, держава втрутилася сильніше. Наприклад, закон «Про швейцарські фабрики» 1877 року забороняє роботу дітей у віці до 14 років на заводах, встановлює регулярний контроль і дуже високі штрафи [6]. Проте, ці закони стосувалися тільки заводів, але не сільського господарства, торгівлі або побутового обслуговування. Найбільш ефективним засобом було обов'язкове шкільне навчання. Батьки вже не могли покладатися на дитячу працю в якості

допомоги сім'ї. Цей процес був прискорений безкоштовним навчанням і перспективою того, що освічена дитина зможе поліпшити своє життя.

Наступний важливий етап, який буде розглянутий, це час після Першої світової війни. Історія прав дитини після Першої світової війни має особливе значення. У цей період вперше в історії був сформульований міжнародний документ – Женевська декларація або Декларація про права дитини 1924 року. Чи був цей документ принципово новим, або, скоріше, результатом змін за більш, ніж столітню історію в політиці соціального захисту дітей? І те, і інше разом. Європейські країни дійсно помножили свій внесок в захист дітей з початку ХІХ століття. Цілий ряд законів був прийнятий, щоб захистити дитину від роботи в ранньому віці і спонукати його або її відвідувати школу. А також з ціллю покарати батьків, які не навчають дітей відповідно до норм середнього класу, і таких, які погано поводяться з дітьми. Однак початок війни в 1914 році поклато раптовий кінець цим зусиллям.

Соціальні та економічні наслідки війни вдарили по дітях досить сильно. Тисячі людей залишили свої сім'ї, пішовши на війну, і багато хто так і не повернувся. Працюючі матері, голод, злидні, траур, а до кінця війни вимушена міграція. Від дітей був потрібний такий же внесок в загальну справу, як і від всіх інших, вік не був виправданням. Але до кінця війни відбулися радикальні зміни настрою. Активісти стали висловлювати занепокоєння з приводу можливих наслідків 4 довгих років війни на фізичне і психічне здоров'я дітей. Потрібно було терміново відродити довоєнну динаміку розвитку соціального захисту та підготувати молоде покоління до відновлення. Діти швидко стали центральним питанням в процесі примирення між колишніми воюючими сторонами. Багато міжнародних організацій вклали час і зусилля в процес міжнародної миротворчості. Швейцарські, французькі, шведські, північноамериканські гуманітарні організації були створені, і приступили до проведення операції з надання допомоги жертвам війни в Бельгії, Франції, Австрії та Німеччині. Турбота про дітей дозволила активістам відродити пацифістські ідеали. Благополуччя

дитини стало ключовим питанням в міжнародному порядку денному. Були прийняті десятки міжнародних конвенцій про працю, МОП заборонила роботу в юному віці. У свою чергу, в 1925 році Ліга Націй створила комітет Охорони дитинства, який повинен був вивчати і поширювати кращі моделі захисту дітей. Поряд з цими організаціями, розвивається щільна мережа неурядових організацій (далі – НУО). Багато з них були зайняті просуванням питань щодо соціального захисту дітей. Ці післявоєнні організації відіграли важливу роль в просуванні теми захисту дитини на транснаціональних дискусіях і заходах. Хоча до війни захист дітей залежав від доброї волі окремих держав, тепер вона стала основою міжнародної активності та пропаганди. Такий стан речей безсумнівно змушує держави розвивати власні соціальні політики щодо дітей та молоді. Найважливіший крок був досягнутий в 1923 році. Міжнародна організація «Врятуйте дітей» підготувала Декларацію з прав дитини. Це НУО зі штаб-квартирою в Женеві назвала документи з відсиланням на знамениту французьку декларацію. Підписана безліччю видатних діячів, ця декларація була передана в Асамблею Ліги Націй у вересні 1924 року і офіційно прийнята більшістю. Цей документ не мав обов'язкової сили і не міг змусити реалізовувати його вміст. Крім того, статті були невизначеними і не наказували ніяких конкретних соціальних політик. Але ця розпливчастість була навмисною. За допомогою цієї декларації Міжнародний Союз «Врятуйте дітей» хотів заохотити почуття обов'язку і відповідальності по відношенню до дітей. Свого роду моральне зобов'язання товариства – краще піклуватися про дітей.

Які були наслідки цієї відомої декларації? У короткостроковій перспективі, вона дозволила проаналізувати ситуацію. Допомогла просунути інноваційні закони і політичні моделі на національному рівні. Але Велика депресія 1930–х років незабаром зруйнувала ці зусилля. У середньостроковій перспективі картина виглядає ще більш похмурою. Увага до питань соціального захисту дітей не запобігла смертоносних руйнувань Другої світової війни. Більшість з них були явно спрямовані на дітей і цивільних. Всі

держави зіткнулися з хвилями біженців, що рятуються від нацизму. Їх часто відмовлялися прийняти. Багатьом сім'ям та дітям таке рішення підписував смертний вирок. У довгостроковій перспективі картина виглядає більш оптимістично. Обговорення проблем дитинства відновилося після війни. Великі гуманітарні організації були створені в післявоєнному контексті з завданням з надання допомоги. ЮНІСЕФ був одним з таких організацій поряд з OXFAM (міжнародне об'єднання з 17 організацій, що працюють в більш ніж в 90 країнах по всьому світу), CARE International (велика міжнародна незалежна неурядова гуманітарна організація надання широкого спектру допомоги). Було ще багато інших. Такі молодіжні організації (або їх ще іноді називають парламенти) існують у багатьох регіонах світу, як гарантія того, що у молодих людей є можливість сказати своє слово у визначенні майбутнього. Міжнародний молодіжний парламент Оксфам (Oxfam International Youth Parliament (Oxfam IYP) є ініціативою, яка мобілізує глобальну мережу молодих лідерів та активістів, щоб домогтися позитивних і стійких змін. Він робить це через підтримку молодіжних ініціатив, сприяння навичкам побудови програм і підтримку молодих людей для захисту своїх прав і свобод, а також в своїх громадах. Оксфам заохочує і підтримує молодих людей в якості лідерів у розвитку позитивних, стійких, інноваційних та громадських ініціатив, орієнтованих на здійснення змін в їх оточенні [7]. Вони всі в кінцевому підсумку довели, що ідеї Женевської декларації можна здійснити при наявності достатніх коштів і зусиль.

Ще одним дуже важливим етапом в історії становлення та розвитку інституту захисту прав дитини, став кінець Другої світової війни. Ситуація в кінці Другої світової війни була напруженою. Загинуло багато людей – 45-50 млн, половина з яких були цивільними, залишилося близько 13 млн сиріт. Міжнародне співтовариство мобілізувалося, щоб надавати допомогу жертвам і відновлювати життя. Держави представили нову наднаціональну організацію, Організацію Об'єднаних Націй, і спеціалізовані установи: ЮНІСЕФ для порятунку дітей і ЮНЕСКО для реконструкції освіти. В основі

процесу реорганізації дитинство займало особливе місце. Міжнародне співтовариство було готове переглянути основи його правильного розвитку. Після прийняття Загальної декларації прав людини в 1948 році, Міжнародний союз «Врятуйте дітей» запропонував ООН знову підтвердити Женевську декларацію. Проте, для багатьох Загальної декларації було досить. ООН тим самим визнала цінність конкретного документа з прав дитини. І все ж, ООН порахувала Женевську декларацію застарілою і вирішила створити новий документ. Комісія з прав людини отримала першу версію декларації в 1950 році. Комісія була зайнята підготовкою Міжнародної конвенції прав людини, і підготовка декларації була відсунута до 1957 року. У цей час уже була напруженість, пов'язана з холодною війною, і таким чином, переговори зайшли в глухий кут. Комісії вирішили відновити обговорення питань про права дітей. Знову виникли сумніви в актуальності прийняття договору по відношенню до дітей на додаток до загальної декларації. Члени Комісії з прав людини також сумнівалися, чи повинен договір тільки декларувати принципи або наказувати зобов'язання для держав. Дебати йшли про захист дітей до народження, свободу батьків визначати дітей у відповідності зі своєю релігією. Проте, в середині Холодної війни права дитини були нейтральною територією. Комісія з прав людини повинна була прийти до угоди і знайти компроміс. В результаті цих компромісів вийшло суміш загальних принципів обов'язкових положень.

Проте, варто згадати цікаве доповнення. Принцип недискримінації, політика в найкращих інтересах дитини та соціального захисту, цивільні права мати ім'я і громадянство, право на освіту, право не працювати і, нарешті, право на гру і розваги, унікальне для дітей. Декларація про права дитини, прийнята в 1959 році була складною на здійснення. Що ще більш важливо, завдяки новим науковим знанням, а також молодіжному руху за громадянські права 60-х років розвинулося міжнародна громадська думка. Вона розвивалася в сторони від принципів декларації. У 1979 році ООН провела міжнародний рік дитини. Це відродило бажання польської делегації

прийняти конвенцію про права дитини. Вони підготували версію декларації 1959 року і послали її до Комісії з прав людини. Цей, здавалося б, простий процес перетворення став марафоном. Комісія з прав людини ухвалила включити дані, зібрані протягом цього року, в спеціальну Конвенцію. Після проведення конференції, всі висновки, зроблені на ній, були спрямовані до Комісії з прав людини і майже повністю інтегровані в проект конвенції.

Деякі з принципів були з минулої декларації: освіта, здоров'я, відпочинок, дитяча праця. Новизна була в тому, що деякі аспекти, пов'язані з правами дітей, були включені в проект конвенції. Такі як право дитини на консультації з питань, що зачіпають його або її, свобода думки, вираження думки, право на об'єднання. Також ввели поняття розвитку здібностей, щоб зв'язати особливі права дітей з правами дітей на рівність.

Цей абсолютно новий текст, написаний юристами, і інтегруючий бачення прав дітей в той час, був хорошим початком, однак національні делегати повинні були оформити його для урядів, і на це пішло ще одне десятиліття. Кожна стаття була прийнята на основі загального консенсусу. Крім того, делегати були фахівцями з питань дитинства. Була потрібна допомога громадянського суспільства. НУО зібралися за допомогою відділу зовнішніх зв'язків ЮНІСЕФ. З 1984 року група НУО надавала делегатам спеціальну інформацію. Це допомогло виділити «сліпі плями» договору і вплинути на такі питання, що важко узгоджуються, як заохочення грудного вигодовування, етики шкільної дисципліни, заборона згубних традиційних практик. Тим не менш, це не допомогло просунути питання, що стосуються обману, такі як торгівля дітьми та участь у збройних конфліктах.

Група НУО було вкрай важлива в прийнятті Конвенції, оскільки вона поширювала договір ще до кінця роботи над ним. Це було важливо з двох причин. По-перше, щоб скоротити зростаючий розрив між промислово розвиненими країнами, і країнами Третього Світу через різне розуміння прав дітей, і щоб це не зруйнувало проект. Було організовано багато регіональних конференцій для ефективної підтримки, завдяки яким угода була

одногосно ухвалена 20 листопада 1989 року. По-друге, широке поширення Конвенції до її прийняття допомогло їй блискавично вступити в силу. Її підписали понад 100 держав менш, ніж через рік після прийняття, і поріг 20 ратифікацій було перейдено. Конвенція стала рушійною силою закону в державах-учасниках. Від прав на захист до основних свобод, від декларації принципів до юридичної обов'язковому документу – за 40 років після Другої Світової війни дитина стала суб'єктом закону зі своїми власними правами на міждержавній арені завдяки жорстким переговорам за лаштунками.

Як бачимо – ратифікація і сприяння Конвенції призвело до швидкого зростання числа і впливу неурядових організацій захисту прав дітей, а в багатьох європейських країн були створені коаліції неурядових організацій, які працюють з прав дитини, наприклад як інформаційна мережа з прав дитини (ИСПР). Вони відіграють ключову роль в якості незалежних адвокатів для дітей. Центр з прав людини заявив, що додаткова підтримка для реалізації міжнародних стандартів прав людини виходить від зацікавлених спільнот і неурядових організацій, які відіграють особливу роль у розвитку загальносвітової культури прав людини». Було додано: «Неурядові організації, за самою своєю природою, мають свободу вираження думок, гнучкість дій і свободу пересування, які в певних умовах, дозволяють виконувати завдання, які уряд і міждержавні організації не можуть або навіть не бажають виконувати ...» [8].

Якщо говорити про розвиток даного інституту на сьогоднішній день, то на сучасному етапі, для створення більш ефективного механізму захисту прав дитини багато країн створюють у себе спеціальні органи по захисту прав дітей: інститути уповноважених з прав дитини (омбудсмени з прав дитини), а також дитячі (ювенальні) суди. Однак, в більшості країн такі нововведення знаходяться ще на стадії становлення і розвитку [9, с. 57].

1.2 Міжнародні нормативно-правові акти в області захисту прав дитини

Як вже говорилося в параграфі 1.1 період після Першої світової війни мав особливе значення. Це обґрунтовується тим, що саме в той надзвичайно складний час, постало питання про необхідність регулювання прав дітей. Зростаючий інтерес до проблем захисту дітей став головною причиною того, що в 1919 р. Ліга Націй створила Комітет дитячого благополуччя, який розглядав права дітей в основному в контексті заходів, які слід було прийняти у відношенні безпритульних дітей, рабства, торгівлі дітьми, дитячої праці, проституції неповнолітніх. Важливе місце в цей період займали різні неурядові організації, які зіграли важливу роль в розробці соціальних стандартів захисту дітей. Зокрема, найбільш відомим і важливим став Міжнародний союз порятунку дітей, заснований англійкою Еглантайн Джебб. У 1923 р. в рамках цієї організації була розроблена декларація, яка містить основні умови, яким має слідувати суспільство, щоб забезпечити відповідний захист дітей і турботу про них [10, с. 21].

1924 рік знаменується такою найважливішою подією як прийняття Декларації прав дитини, яку Ліга Націй прийняла в Женеві на своїй п'ятій сесії за пропозицією Міжнародного союзу порятунку дітей. Цей документ став першим на міжнародному рівні в області захисту інтересів дітей та охорони їх прав. Цей документ складався з п'яти ключових принципів, які, в свою чергу, сформулювали цілі міжнародно-правового захисту дітей: дитині повинні бути надані кошти, необхідні для його нормального розвитку, як фізичного, так і духовного (принцип 1); голодна дитина має бути нагодована, хворій дитині повинна бути надана допомога, дитина, яка припустилася помилки, повинна бути виправлена, сироті чи безпритульній дитині повинен бути наданий притулок і догляд (принцип 2); дитина повинна отримувати допомогу в тяжкий час випробувань в першу чергу (принцип 3); дитина повинна рости в атмосфері любові і бути захищеною від всіх форм експлуатації (принцип 4); дитина повинна виховуватися в свідомості, що її кращі якості повинні служити на користь іншим людям (принцип 5) [11]. Таким чином, даними принципами в Декларації вперше підкреслювалося, що

відтепер турбота про дітей і їх захист є не тільки обов'язком сім'ї, суспільства або окремої держави, а й усього людства в цілому. Наступні 30 років цей документ був визначальним і чільним в системі джерел інституту міжнародно-правового захисту дітей.

Згодом права дитини знаходили своє відображення і закріплювалися в різних деклараціях і конвенціях з прав людини, які носили універсальний характер. Сюди можна віднести Загальну декларацію прав людини 1948 р., Пакт про громадянські і політичні права 1966 р., Пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., Європейську конвенцію про захист прав і основних свобод 1950 р. Деякі правові стандарти в сфері становища дітей в міжнародному праві розроблялися Європейським судом з прав людини, і які також стали важливим елементом в системі міжнародного захисту прав дитини.

Якщо ми говоримо про найбільш важливі і впливові нормативно-правові акти в області захисту прав дітей, то, безумовно, особливу увагу слід приділити Конвенції про права дитини 1989 роки (далі – Конвенція). Незважаючи на те, що до кінця 70–х рр. нормотворча діяльність в області захисту прав дитини була практично на піку своєї продуктивності, ставало дедалі зрозуміліше, що існуючі норми з прав людини вже не настільки якісно і адекватно відповідають спеціальним потребам дітей. І саме в той момент стали активно розглядатися питання про створення єдиного міжнародного документа, який об'єднав би в собі вже існуючий досвід нормотворчості, і нові елементи та подання про захист прав дитини. Таким документом і стала Конвенція про права дитини.

Питання про необхідність надання прав дітей сили міжнародного зобов'язання встав при підготовці до проведення Міжнародного року дитини (1979 р.), головною метою якого було «зміцнення усвідомлення особливих потреб дітей серед громадськості та урядів» (резолюція Генеральної Асамблеї 31/169 від 21 грудня 1976 р.) [9, с. 54].

Цікавим і в той же час важливим, на наш погляд, буде розгляд процесу роботи над цим документом, і його прийняття, тобто історичний аспект, як такий.

Взагалі вся робота над Конвенцією почалася з пропозиції Польщі в 1978 році, яке було засноване майже повністю на Декларації прав дитини 1959 року. Польщі здавалося, що Конвенція може бути прийнята в Міжнародний рік дитини, тобто в 1979 році. Вважалося, що кращим варіантом буде надати текст, який вже отримав міжнародне схвалення в 1959 році і може бути, була ідея додати Конвенцію для більшого ефекту до Міжнародного року дитини в подальшому році. Польща була особливо задоволена текстом Конвенції, оскільки він майже повністю був про економічні, соціальні і культурні права. У Декларації було тільки одне цивільне право, і це відповідало польській думці про права дитини, в той час. Коли було зроблено пропозицію Комісії з прав людини, що працює в той час, як у випадку з усіма договорами тоді або в майбутньому, Генеральний секретар ООН повинен зв'язатися з усіма державами-членами і міжурядовими організаціями і запросити зворотний зв'язок за пропозицією. У зворотному зв'язку містилася і підтримка, але також і багато критики. По-перше, критика торкнулася тексту, так як він охоплює не широке коло прав, а тільки економічні, соціальні і культурні права. Таким чином, не згадувалися, наприклад, питання ювенальної юстиції. Там не було жодної згадки про дітей в умовах збройних конфліктів. Чи не згадувалися діти меншин або корінних народів, які не згадувалося усиновлення. Тому багато держав порахували її неповною. Також не було прийнято до уваги розвиток, яке відбулося з 1959 року, коли Декларація складалася. Відбулося багато змін. Сама ООН була вже зовсім іншою організацією. Звичайно, деколонізація мала місце в цей період. І було багато нових документів в області прав людини, зокрема, два пакту про громадянські і політичні права, і про економічні, соціальні і культурні права, які повинні були вступити в силу і бути прийняті до уваги при розробці нової Конвенції про права дитини. Також критиці піддалася

форма, яка не підходила для договору. Формулювання Декларації не відповідала технічній мові, необхідній для договору. У ньому не вистачало деталей, і в ньому містилися розпливчасті формулювання принципів. Ще одне критичне зауваження було в тому, що механізм контролю був дуже слабкий. Держави просто повинні були відзвітувати Економічній і Соціальній Раді за польською пропозицією. У наші дні вони звітують договірному органу, Комітету з прав дитини [12]. Сильний аргумент був також в тому, що Міжнародний рік дитини повинен був розпочатися 1 січня 1979 року. Можна було почекати кінця того року і подивитися, які нові ініціативи були прийняті, які нові проблеми будуть підняті, і взяти до уваги, що Міжнародний рік дитини призведе до розробки цієї нової Конвенції. Деякі учасники залишилися осторонь і взяли безмовну позицію. Вони не підтримували і не критикували. Найдивовижніше, що ЮНІСЕФ не сказав ні слова. Так завершилася перша половина процесу розробки. Іншими словами, ЮНІСЕФ не брав участі в процесі розробки до певного моменту.

Не дивлячись на критику з боку держав-членів, Генеральна Асамблея ООН, проте, запропонувала і навіть наполягла, щоб Конвенція була прийнята протягом Міжнародного року дитини. Але Комісія з прав людини прийняла інше рішення і створила робочу групу держав-членів, щоб обговорити всі критичні зауваження і пропозиції і прийти до іншої чернетки. В результаті цього, Польща представила переглянутий проект Конвенції з тим, щоб мати його в якості основного робочого документа. Цей переглянутий проект в кращу сторону відрізнявся від попереднього і насправді послужив основою розробки в наступні роки. Як же проходила редакційна робота? Перш за все, це була робоча група з відкритим складом, яка була створена для перегляду і розробки Конвенції. У неї входили держави-члени Комісії з прав людини, будь-яка інша зацікавлена держава – член ООН і такі зацікавлені міжурядові організації, як ВООЗ, МОП, і звичайно, ЮНІСЕФ. Пізніше дозволили бути присутнім міжнародним неурядовим організаціям, які були зацікавлені в цьому процесі. Цікаво, що рішення приймалися на основі консенсусу.

Іншими словами, не було голосування по тексту. Все повинно було бути прийнято на основі консенсусу [13]. На жаль, в результаті кілька питань були відкинуті, бо консенсусу не було досягнуто. Наприклад, не було жодної згадки про ранні шлюби, незважаючи на значну підтримку ідеї в спеціальне включення ранніх шлюбів в Конвенцію. Ідея була відкинута, оскільки консенсус не міг бути знайдений в представленому вигляді. Але при всіх недоліках консенсусу його перевага була в ретельності дискусії з усіх представлених тем. Отриманий текст міг бути, врешті-решт, представлений на Генеральній Асамблеї ООН, адже більше не було необхідності в обговоренні. Всі були задоволені текстом в тому вигляді, в якому він представлений. Проте, процес розробки не був пріоритетним для деяких держав. Вони не були готові вкладатися в процес розробки, і це призвело до досить низької явки під час підготовчих сесій, які проходили один тиждень один раз на рік. Спочатку прогрес був дуже повільним. За сесію розбиралася всього від одного до 4 параграфів. Так що розробка Конвенції починалася не зовсім успішно. Важливим питанням став стан відносин між Сходом і Заходом. На початку вісімдесятих років холодна війна була ще реальністю. І так як ця пропозиція прийшло з Польщі, західні держави часто принципово висловлювалися проти ряду пропозицій, зроблених колегами зі сходу, просто через політичну реальність, холодну війну. І це тривало до середини вісімдесятих років до самого початку відлиги. З 1985–1986 років намітилися певні поліпшення в розробці Конвенції. Проблемою був не тільки Схід-Захід, а й Північ-Південь. Кілька країн, зокрема з Африки та Азії, могли б внести свій внесок в роботу редакційної групи, але вони були недостатньо представлені. Вони мали дуже хороших представників, але були недостатньо представлені кількісно, а це викликало побоювання, що Конвенція буде складена Північчю без врахування інтересів Півдня.

Але ближче до кінця країни Третього Світу підвищили свою участь, включаючи країни ісламського права. І тому, в кінці кінців, що учасники дійсно стали відбивати реальність світу в цілому. Також на розробку вплинув

той факт, що кілька інших інструментів були сформульовані в той же час. Частина інструментів, наприклад, в області ювенальної юстиції та в області опіки та усиновлення. Це була свого роду передача досвіду від формулювання цих інструментів до формулювання їх у тексті Конвенції. НУО не відразу надали слово. Насправді їх могли б запросити виступити в ході редакційної сесії, але у них не було на це права. Спочатку зацікавлені в участі НУО були організовані і дуже розрізнені. У той час не існувало НУО з прав дітей. Було багато дитячих НУО, але не НУО з прав дітей. Були організації з консультативним статусом при ООН, але вони не мали права брати участь в робочій групі. Але темою зацікавилися деякі НУО з прав людини. НУО в області прав людини, звичайно, добре знали систему ООН і дійсно брали участь в підготовчих сесіях інших інструментів. Дитячі НУО, з іншого боку, не знали систему, але вони очевидно, мали реальні знання. Кожна організація працювала по-своєму. Вони не співпрацювали і не могли як група переконливо впливати на хід розробки Конвенції. Таким чином, в 1983 році НУО зрозуміли, що у них немає потрібного впливу. Тому вони зібралися і створили Спеціальну групу НУО по Конвенції про права дитини. Вперше об'єдналися організації з прав людини і дитячі організації. Вони підготували свої перші спільні письмові пропозиції на сесії робочої групи 1984 року. І з цього моменту все змінилося. НУО систематично давали слово, і вони змогли побудувати авторитет, завдяки чому вони могли висловлюватися, і найчастіше, забезпечувати ефективне керівництво складання проекту Конвенції. З 1986 року ЮНІСЕФ, який підтримував групу НУО, став брати участь в процесі розробки проекту Конвенції. Це також сильно впливало на те, як держави розглядали розробку Конвенції. В цілому НУО мали значний вплив приблизно на третину основних статей і трохи менше на іншу третину. Так що це було абсолютно безпрецедентним з точки зору розробки міжнародного документа. Чому процес зайняв стільки часу? Частково тому, що він був заснований на консенсусі, який означав, що кожна деталь, кожна кома повинні бути узгоджені всієї робочою групою. Також

тому, що було кілька по-справжньому спірних питань. По-перше, хто така дитина? Коли починається дитинство? Коли дитинство закінчується? За двома аспектами цих питань розгорілася палка дискусія. Одні з них, очевидно – коли ж людська істота починає своє дитинство? Починається це в момент зачаття або в якийсь інший? Коли закінчується дитинство? У підлітковому віці або при настанні повноліття? Зрештою, було прийнято рішення залишити це питання відкритим при наявності посилання в преамбулі про захист дітей до і після народження. А що стосується 2 питання – вік закінчення дитинства – за цей вік було прийнято 18 років, так як це вік повноліття в більшості країн. Розгорілася дуже велика дискусія, щоб досягти консенсусу з такого роду питання. Ще зовсім інший приклад, на підтвердження основних свобод. Основні свободи, такі як право на об'єднання, свобода віросповідання, право отримувати і поширювати інформацію. Ці основні свободи існували в угодах про громадянські і політичні права і приведені у виконання. Але мало хто розуміє, що основні свободи поширюються і на дітей, оскільки не було вказано віковий поріг, з якого ці права здійснюються. Таким чином, виникла велика дискусія про те, чи повинні ці свободи підтверджуватися в контексті Конвенції. Зрештою, вони були підтверджені, що вже добре. Ще один приклад – усиновлення. Коли Польща запропонувала переглянутий проект документа в 1979 році, акцент був зроблений на сприяння усиновленню дітей. Але в 80-і роки було багато ситуацій, зокрема, не тільки з точки зору усиновлення між країнами, де процес був неефективний і навіть злочинний. На той час, коли час підходив вже до кінця процесу розробки, було набагато більше обачності в питанні про усиновлення в якості запобіжного захисту дітей. Як тепер відображено в фінальній версії Конвенції – мета полягає не в тому, щоб сприяти усиновленню, а в тому, щоб діти були захищені в процесі усиновлення. Так що тепер ми маємо ситуацію, коли замість сприяння усиновленню перший обов'язок держав – забезпечити дотримання інтересів дитини в першу чергу. Великий стрибок і разюча відмінність за 10 років розробки. І останній

приклад – суперечка з приводу віку, з якого дітям бути допущена до участі в збройних конфліктах. Конвенція тепер каже 15, і це був найнижчий спільний знаменник. З цього питання майже не було консенсусу.

Це був найнижчий спільний знаменник, на який країни могли погодитися. І тепер відомо, що багато країн хотіли встановити вік для участі у військових конфліктах як 18 років. Іншими словами, це має бути повністю заборонено Конвенцією. У 2000 році виникла ініціатива по розробці факультативного протоколу з даного питання.

В цілому напружені відносини при роботі над Конвенцією були аж до останнього моменту, але все ж консенсус переважав, і продовжує переважати на сьогоднішній день.

Як видно з історії роботи над Конвенцією, її прийняття стало значною подією на міжнародній арені. Адже вперше дитина стала розглядатися не тільки як об'єкт, який потребує особливого захисту, а й як повноцінний суб'єкт зі своїм спектром прав.

Права, які визначає Конвенція, носять універсальний характер і є неподільними. Відсутня будь-яка ієрархія важливості і пріоритету одних прав над іншими. У сукупності вони створюють цілісну і повноцінну систему прав, які будуть сприяти гармонійному розвитку, добробуту і здоров'ю всіх дітей. Але важливим і обов'язковою умовою при цьому буде повне дотримання і повагу цих прав, адже, наприклад, не можуть якісно виконуватися права дітей на оптимальний розвиток і здоров'я, без відповідного зобов'язання одночасно забезпечувати їх права на необхідний рівень життя, гідне житло і захист від насильства будинки і в установах, економічної експлуатації та шкідливих умов праці [14].

Конвенція, яка складається з 54 статей, вбирає в себе досить широкий спектр прав. Це і соціально-економічні, і цивільно-політичні, і культурні права від їх народження і до досягнення повноліття (18 років), якщо тільки національним законодавством не передбачається більш ранній вік досягнення повноліття. Було введено безліч нових прав дитини: на виживання і розвиток

(ст. 6), на збереження індивідуальності (ст. 8), на право вільно висловлювати свої погляди (ст. 12), на участь у військових діях (ст. 38), на фізичне і психологічне відновлення і соціальну реінтеграцію жертв зловживань та експлуатації (ст. 39). Крім цього, з нововведень можна також виділити право на збереження індивідуальності; право участі у військових діях, таємницю кореспонденції; право сповідувати свою релігію та інше [15].

Вперше в Конвенції була розкрита роль засобів масової інформації в житті дитини: це обов'язок заохочення ЗМІ з боку держав-учасниць до поширення тих матеріалів і / або інформації, яка була б корисна для дитини в соціальному і культурному відношенні, щоб дитина мала вільний доступ до інформації як з національних, так і з міжнародних джерел (ст. 17). Крім цього, Конвенція вперше уніфікувала поняття «дитина», визначаючи його як кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо більш ранній вік не передбачено національним законодавством, а також використовує загальний термін «діти».

Так, вперше Конвенція закріпила верхню вікову межу дитини – 18 років. І до цього дня в міжнародній практиці цей вік вважається найбільш доречним і застосовуваним стандартом для настання повної цивільної дієздатності повнолітньої. Не можна не відзначити таке важливе досягнення, як встановлення в Конвенції прав і обов'язків батьків, розкриття основних принципів інституту усиновлення, проголошення дитини повноправним і самостійним суб'єктом, особистістю, яка є носієм прав і обов'язків.

Все вищесказане свідчить про появу нової міжнародної моделі діяльності держав у сфері дотримання прав і свобод дітей, яка базується на тому, що діти визнаються недоторканою цінністю.

Важливим є і те, що вперше в історії в рамках Конвенції було створено дієвий міжнародний механізм контролю за виконанням її положень – Комітет з прав дитини. Він уповноважений розглядати періодичні (раз в 5 років) доповіді держав про вжиті ними заходи щодо здійснення положень Конвенції (ст. 44). Крім того, ст. 45 передбачає, що Комітет також є координатором

міжнародного співробітництва по виконанню поставлених в Конвенції цілей. Для цього в його роботі можуть брати участь Дитячий фонд ООН, спеціалізовані установи, міжнародні неурядові організації. Ще одне нововведення Конвенції – це положення, згідно з яким держави повинні забезпечити «широку гласність своїм доповідям у країнах» (п. 6 ст. 44) [16].

На початок 1998 року Конвенція була ратифікована вже 190 країнами. Цей нормативно-правовий акт став важливою відправною точкою для розробки як багатьох регіональних конвенцій про права дитини (наприклад, в рамках Організації африканської єдності в 1990 р. прийнята Африканська Хартія прав і благополуччя дітей), так і конвенцій, що регулюють окремі права дитини (наприклад, Конвенція 1993 року по захисту дітей і співпраці щодо міжнародного усиновлення).

І до прийняття Конвенції про права дитини, і під час роботи над її створенням, приймалися і інші нормативні акти в сфері захисту прав дітей. В цілому нормотворча діяльність щодо захисту прав дитини велась в двох головних напрямках: 1) згадка про права дитини в універсальних нормативно-правових актах з прав людини, або в міжнародних угодах, які регламентують права окремих соціальних груп, тісно пов'язаних з дитиною або певні галузі правовідносин; 2) розробка декларацій, резолюцій, конвенцій, які спеціально регулюють права дитини.

До документів загального (універсального) типу, які є дуже важливими, слід віднести Загальну декларацію прав людини 1948 року, Міжнародні пакти про права людини 1966 р., Конвенцію № 103 про охорону материнства 1952 р., Конвенцію № 89 про нічну працю жінок 1948 р., Конвенцію № 111 про дискримінацію в галузі найму і роботи, в яких виділяються особливі заходи з охорони материнства, що надають певні привілеї жінкам 1958 р., Конвенцію про згоду на вступ до шлюбу, шлюбний вік і реєстрацію шлюбів 1962 р., Декларацію про ліквідацію дискримінації щодо жінок 1967 р., Протокол до Міжнародної конвенції про боротьбу з торгівлею жінками та дітьми 1921 р., і безліч інших.

Особливо слід виділити міжнародні угоди, які стосуються захисту дітей і жінок в період збройних конфліктів. Це Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 р. і Додаткові протоколи до Женевських конвенцій, прийняті в 1977 р., Декларація про захист жінок і дітей в надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів 1974 р. Детально ці документи (що стосуються періоду збройних конфліктів) будуть розглянуті в розділі 3.

До спеціальних документів, які присвячені безпосередньо правам дитини можна віднести Декларацію прав дитини 1959 р. і, мабуть, найважливіший міжнародний документ – Конвенція про права дитини 1989 р., про які вже говорилося раніше.

Підсумовуючі викладене, можемо зробити висновок про те, що в ході історичного розвитку світової спільноти створювалося безліч нормативно-правових актів щодо захисту прав дитини. Завдяки їм, сьогодні дитина вважається повноцінною особистістю зі своїми особистими правами, який може вільно розвиватися фізично, духовно, розумово, морально, соціально здоровим і нормальним шляхом в умовах свободи, гідності і поваги його прав. Однак ще не повністю створені всі необхідні умови, які давали б можливість створити абсолютно сприятливе середовище, в якій дитина зможе перебувати в цілковитій безпеці, і захищений від жорстокості, насильства, експлуатації в різних формах, недбалого ставлення і т.д. Для цього державам необхідно в ще більших масштабах реалізовувати необхідну політику і програми, спрямовані на подолання прогалів і розривів між нормами законодавства та їх застосуванням на практиці.

Висновки до розділу 1

Отже, підсумовуючи викладене у першому розділі, можна зробити такі висновки:

Міжнародно-правовий захист прав дітей є складовою частиною міжнародного захисту прав людини, тому до нього застосовні практично всі його положення. При цьому виокремлення питань, що відносяться до прав дитини, в самостійний предмет в рамках міжнародного захисту прав людини викликано, перш за все, причинами об'єктивного характеру: по-перше, в результаті цілого ряду історичних умов соціальний статус дітей нижче, ніж дорослих, і міжнародний захист прав дитини спрямований на забезпечення їм рівних прав і можливостей нарівні з дорослими; по-друге, в силу фізичної і розумової незрілості дитині необхідно надання особливих прав і додаткового захисту.

Кожен етап в історії, безумовно, вніс свою важливу лепту в розвиток інституту захисту прав дитини, завдяки чому все більше усвідомлювалася цінність дитини і створювалися нормативно-правові акти для його захисту. Всі ці фактори сприятливо вплинули на те, що сьогодні дитина вважається повноцінною особистістю зі своїми особистими правами, яка може вільно розвиватися фізично, духовно, розумово, морально, соціально здоровим і нормальним шляхом в умовах свободи, гідності і поваги його прав.

В цілому нормотворча діяльність щодо захисту прав дитини велась в двох головних напрямках: 1) згадка про права дитини в універсальних нормативно-правових актах з прав людини, або в міжнародних угодах, які регламентують права окремих соціальних груп, тісно пов'язаних з дитиною або певні галузі правовідносин; 2) розробка декларацій, резолюцій, конвенцій, які спеціально регулюють права дитини.

РОЗДІЛ 2

МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ АКТІВ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ

2.1 Діяльність ООН та ЮНІСЕФ в області захисту прав дитини

В силу фізичної і розумової незрілості дитини, все частіше виявлялася необхідність розробки заходів з охорони його прав, і виділення міжнародного захисту прав дітей в особливий окремий напрямок. З цією метою створювалися різні міжнародні організації, такі як: Асоціація турботи про дітей, Союз порятунку дітей, Комітет з прав дитини. В ООН були створені Соціальна комісія і Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ). Крім цього, існують спеціалізовані організації ООН, діяльність яких повністю спрямована на захист прав дітей: Міжнародна організація праці (МОП), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Організація Об'єднаних Націй з питань науки, культури та освіти (ЮНЕСКО).

Окремо хотілося б зупинитися на діяльності ООН (в якості глобального міжнародного механізму), і на одному з його структурних елементів – ЮНІСЕФ.

Першим значущим документом ООН, який був присвячений виключно правам дітей, стала Декларація прав дитини, прийнята в 1959 році Генеральною Асамблеєю. У цій декларації містилося десять принципів, спрямованих на забезпечення щасливого дитинства, і здійснення всієї повноти прав дітей. Історичний хід розвитку прийняття подальших нормативно-правових актів вже був розглянутий в попередньому розділі, тому слід лише сказати про те, що довгим і складним шляхом, через 30 років після прийняття Декларації прав дитини була завершена робота над Конвенцією про права дитини в 1989 році.

Для того, щоб почати займатися реальним виконанням Конвенції ООН, на початку 1991 року було організовано нараду представників держав, які є учасниками Конвенції про права дитини з метою проведення перших виборів до складу органу зі спостереження за її дотриманням – Комітету з прав дитини. Даний Комітет має наступні функції (відповідно до Конвенції): отримувати і розглядати звіти держав-учасниць конвенції; співпрацювати з неурядовими організаціями з питань прав дитини; давати консультації урядам з питань прав дитини [15].

Комітет, який складається з десяти незалежних експертів, згідно з Конвенцією, розглядає доповіді держав-учасниць Конвенції щодо виконання всіх приписів і постанов Конвенції. Вивчаючи ці доповіді, Комісія кожні п'ять років вносить свої зауваження, пропозиції та рекомендації для держав-учасниць Конвенції. У разі неналежного виконання рекомендацій будь-якою державою, Генеральна Асамблея ООН може прийняти спеціальну резолюцію, за якою цій державі буде вкрай важко розраховувати на будь-яку підтримку та допомогу з боку інших учасників-держав Конвенції та міжнародних організацій. А це дуже позначиться на становищі дітей в цій країні. Тому, щоб уникнути можливого погіршення становища потребують допомоги в своїх країнах, учасники Конвенції повинні вкрай серйозно ставитися до виконання всіх її положень і рекомендацій Комітету. У свою чергу, Комітет, кожні 2 роки звітує про свою роботу Генеральній Асамблеї ООН.

Спеціальна сесія ООН щодо становища дітей в травні 2002 року стала орієнтиром для справи дитячої та людського розвитку. Це була перша спеціальна сесія Генеральної Асамблеї, присвячена виключно дітям і перша, яка включила їх в якості офіційних делегатів. У ній взяли участь 69 лідерів світу, 190 національних делегацій, більш ніж 1700 представників неурядових організацій; п'ять лауреатів Нобелівської премії миру; безліч лідерів бізнесу, релігії, мистецтва, наукових кіл і громадянського суспільства і, вперше в історії засідання ООН, понад 600 дітей в якості делегатів і активних

учасників. На спеціальній сесії в 2002 році, молоді люди вперше звернулися до Генеральної Асамблеї від власного обличчя, пропонуючи ідеї та творчі рішення. Їх присутність надавало хвилювання, рішучості і цілеспрямованості. Світові лідери дізналися з перших рук, що, щоб змінити світ для дітей, вони повинні змінити світ разом з дітьми. Натхненна пристрасстю і баченням цих молодих людей, Генеральна Асамблея дійшла згоди «Світ, сприятливий для дітей» – суворого плану дій щодо забезпечення здорового способу життя, забезпечення хорошого базової освіти, боротьби з ВІЛ / СНІД та захисту дітей від жорстокого поводження, експлуатації та насильства. Керол Белламі, колишній виконавчий директор ЮНІСЕФ, прокоментувала: «Ніколи основні засідання ООН не запрошували так багато дітей і молодих людей взяти участь в якості офіційних делегацій ... їх участь робить спеціальну сесію воістину спеціальною». «Світ, сприятливий для дітей» встановлював цілі для вимірювання прогресу в досягненні «Цілей ООН розвитку тисячоліття до 2015 року» [17, с. 57]. Крім того, воно встановлювало цілі спеціально для дітей: «Діти, включаючи підлітків, повинні мати можливість здійснювати своє право на вільне вираження своїх поглядів відповідно до їх рівня розвитку і виховання власної гідності, здобувати знання і навички, такі, як врегулювання конфліктів, прийняття рішень і спілкування, щоб вирішувати життєві проблеми. Право дітей, включаючи підлітків, на свободу вираження поглядів, має поважатися і заохочуватися, і їх думка має братися до уваги в усіх питаннях, які зачіпають їх інтереси, поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю. Енергію і творчий потенціал дітей та молоді необхідно заохочувати, щоб вони могли брати активну участь у формуванні свого довкілля, свого суспільства і світу, який вони успадкують» [18]. Ці слова і активну участь дітей в Генеральній Асамблеї, відображають ідеали, про які написано в статті 12 Конвенції про права дитини – «Право дитини висловлювати свої погляди». Кожна дитина, яка здатна сформулювати власну думку, має право висловлювати думку з усіх питань, що впливає на його або її життя.

Не менш важливим став 1946 рік, коли ООН створила спеціальний Дитячий Фонд Організації Об'єднаних Націй, який на сьогоднішній день залишається головним органом з надання допомоги дітям – ЮНІСЕФ. Головним документом, який регулює діяльність даного фонду є Резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй № 57 (1) від 11 грудня 1946 року, відповідно до якої він і був створений.

Вручаючи в 1965 році ЮНІСЕФ Нобелівську премію, представник Нобелівського комітету пані Осі Ліонес наступним чином описала події тих років: «У ту страшну сувору зиму 1947 року ЮНІСЕФ прийшов на допомогу хворим, бездомним і зголоднілим після п'яти років війни і окупації дітям. ЮНІСЕФ організував поставки продовольства, медикаментів, одягу і взуття в 14 країнах. Це була наймасштабніша в історії міжнародна кампанія з надання допомоги дітям. Завдяки ЮНІСЕФ шість мільйонів дітей і їхніх матерів мали можливість харчуватися принаймні один раз в день» [19].

Фундаментальна ідея ЮНІСЕФ полягає в тому, що забезпечення прав дитини та належний догляд за дітьми у всьому світі складає основу розвитку всього людства. І з цим неможливо не погодитися. Спочатку головним напрямком діяльності ЮНІСЕФ були питання охорони здоров'я. Однак починаючи з середини 60-х років ЮНІСЕФ значно розширив спектр проблем, якими він займається і до цього дня. Головне – це надання допомоги дітям, включаючи освіту. Сьогодні Дитячий фонд працює більше, ніж в 190 країнах, і успішно використовує свій світовий авторитет для співпраці з міжнародними партнерами на всіх рівнях, при цьому намагаючись забезпечити найбільш оптимальний початок життя для всіх дітей і їх благополучного розвитку в умовах, вільних від дискримінації, бідності і несправедливості. Крім цього, ЮНІСЕФ надає технічну допомогу урядам в цілях сприяння включенню положень про права дитини в конституціях, при розробці законів, кодексів та інших нормативно-правових актах про дітей з метою їх приведення у відповідність з міжнародними нормами.

У 2014 році ЮНІСЕФ забезпечив зміцнення систем правосуддя щодо дітей щонайменше в 16 країнах, як по відношенню до дітей, які перебувають у конфлікті з законом, так і по відношенню до дітей-жертв і свідків злочинів. Области роботи включають в себе доступ до правосуддя, процедури і співбесіди, що враховують особливості дітей, поліцейські ділянки і суди зі спеціалізованим персоналом, що враховують особливості дітей, заохочення вилучення з системи правосуддя і альтернативних утриманню під вартою заходів протягом всього процесу відправлення кримінального правосуддя, а також контроль за умовами утримання під вартою дітей, позбавлених волі. Працюючи спільно з судовими органами та поліцією і все в більшій мірі з сектором соціального забезпечення / соціальним сектором в рамках зусиль, спрямованих на профілактику та реабілітацію, ЮНІСЕФ інвестує у зміцнення потенціалу національних урядових і неурядових партнерів шляхом розробки навчальних програм в галузі професійної підготовки, координації та збору даних [20].

Також дитячий фонд співпрацює з іншими установами системи Організації Об'єднаних Націй системи ООН в самих різних областях. ЮНЕСКО сприяє ЮНІСЕФ в галузі освіти, МОП – в справі ліквідації дитячої праці. Крім того, найважливіша робота ведеться спеціальним представником МОП по тяжкому становищу дітей в умовах війни. Всесвітня продовольча програма (ВПП) займається питаннями гуманітарної допомоги, а Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) вирішує завдання щодо викорінення хвороб [21].

«Не дивлячись на досягнуті за останні 20 років успіхи в області підвищення рівня здоров'я дітей та підлітків, прогрес в цій сфері сповільнився і звернувся назад, – заявила колишній прем'єр-міністр Нової Зеландії і співголова комісії Хелен Кларк. Згідно з оцінками, заснованими на непрямих показниках затримки росту і бідності, близько 250 мільйонів дітей у віці до п'яти років в країнах з низьким і середнім рівнем доходу ризикують не реалізувати свій потенціал розвитку. Але ще більше занепокоєння

викликає те, що в нинішній час кожна дитина в світі стикається з погрозами існування, викликаними зміною клімату і комерційним тиском» [22].

У зв'язку з такою серйозною нагальною проблемою виникає гостра необхідність в тому, щоб країни почали радикально переглядати свій підхід до здоров'я дітей і підлітків, з тим, щоб не тільки проявити турботу про дітей сьогодні, а й забезпечити захист світу, який вони успадкують в майбутньому. В ім'я захисту дитячого здоров'я і їх майбутнього ми пропонуємо наступні заходи:

1) посилити на державному рівні регулювання реклами шкідливої продукції;

2) в найближчі терміни докласти всіх зусиль, щоб максимально скоротити викиди CO₂ в інтересах майбутнього дітей, які успадкують нашу планету;

3) за можливості вдосконалити вже існуючі та впроваджувати нові, актуальні заходи політики, а також вкладати нові ресурси у всіх секторах в інтересах охорони здоров'я і прав дитини;

4) зробити дітей і підлітків центральним елементом зусиль по досягненню сталого розвитку.

Як було відзначено в посланні Генерального Секретаря ООН Кофі Аннана, оголошеному на спеціальному засіданні Генеральної Асамблеї ООН від 08 грудня 2006 року, присвяченому шестидесятій річниці діяльності ЮНІСЕФ: «Значною мірою саме завдяки ЮНІСЕФ сьогодні, як ніколи раніше, ми глибше змогли усвідомити той факт, що будівництво світлого майбутнього починається з дітей, з забезпечення умов для їх здоров'я, освіти, безпеки та зі створення їм таких умов, при яких вони оточені турботою і любов'ю. Якщо на початку життя їм будуть забезпечені найбільш сприятливі умови, діти зможуть рости, в повній мірі реалізуючи свої можливості в зрілому віці. ЮНІСЕФ зберігає прихильність меті надання цих можливостей в інтересах створення кращого майбутнього для дітей [23].

Таким чином, незважаючи на те, що існує досить багато організацій, які займаються захистом прав дітей, їх положення в суспільстві залишає бажати кращого і вимагає активних дій. А подібні доповіді, представлені міжнародними експертами Комісії в самих різних сферах, повинні ставати таким собі сигналом тривоги, і підштовхувати країни до того, щоб вкладати більше уваги, сил, коштів і ресурсів в розвиток і здоров'я дітей, забезпечувати врахування їх інтересів, захищати їх права і працювати над побудовою майбутнього, в якому вони зможуть благополучно жити та розвиватися, адже здорові та освічені діти можуть вивести суспільство на новий рівень.

2.2 Омбудсмен як посередник між дитиною та представниками влади

Уповноважений з прав людини / дитини – омбудсмен (посередник між іншим людиною і представником влади), тобто це урядовець, чия мета – зробити систему більш ефективною, слідує скаргам громадян. Навіщо потрібні омбудсмени з прав дітей? Відповідь на це питання знаходиться в рамках основних міжнародних стандартів, що відносяться до фігури омбудсменів для дітей.

Зокрема, в п. 1 ст. 4 Конвенції про права дитини (далі – КПД) Комітет закликає держави вжити всі законодавчі, адміністративні та інші заходи, необхідні для реалізації цієї конкретної конвенції [15].

Щоб визначити необхідні заходи, в 2003 році Комітет з прав дитини прийняв зауваження загального порядку № 5. У списку заходів, необхідних для здійснення КПД, входить створення офісу для дітей. У 2002 році Комітет з прав дитини присвятив зауваження загального порядку № 2, який йде корінням в резолюцію Генеральної Асамблеї 1993 року. Він присвячений статусу Національних Інститутів з просування та захисту прав людини. Ця резолюція більш відома як Паризькі принципи. Але більш точну відповідь на

питання про необхідність омбудсменів з прав дітей міститься в ч. 5 і ч. 6 Зауважень загального порядку № 2 від 2002 року «Роль незалежних національних інститутів з прав людини в просуванні і захисті прав дітей». У ньому Комітет підкреслив, що такі омбудсмени потрібні, так як права дітей у високому пріоритеті [24].

Частина 5 Зауважень говорить: «У той час як і дорослим, і дітям в рівній мірі потрібні незалежні національні правозахисні установи (далі – НПЗУ) для захисту їх прав, є додаткові обставини, що виправдовують необхідність приділення особливої уваги правам дітей. Серед іншого можна згадати той факт, що сам процес розвитку дітей є причиною їх особливої уразливості з точки зору порушення прав людини; їх думка, як і раніше рідко береться до уваги; в більшості випадків діти не мають права голосу і не можуть грати якусь вагомую роль в політичному процесі, який визначає ставлення уряду до прав людини; діти стикаються зі значними проблемами при використанні судової системи з метою захисту своїх прав або пошуку засобів правового захисту щодо порушень їх прав, а доступ дітей до організацій, які можуть захищати їх права, в цілому є обмеженим [25].

У частині 6 Зауважень йдеться: «Спеціалізовані незалежні правозахисні установи для дітей, бюро омбудсменів або комісарів з прав дітей все частіше створюються в державах-учасниках. Там, де ресурси обмежені, увагу слід приділяти забезпеченню того, щоб наявні ресурси використовувалися найефективнішим способом для заохочення і захисту прав людини всіх людей, включаючи дітей, і в цьому контексті найкращим підходом, ймовірно, буде створення НПЗУ широкого профілю, які приділяють особливу увагу дітям. Такі НПЗУ широкого профілю повинні будуть включати в свою структуру або окремий пост комісара, безпосередньо відповідального за права дітей, або окрему групу або підрозділ, що відповідає за права дітей» [25].

Крім цього, тенденція до створення інституту Уповноваженого з прав дитини в світі була обумовлена ще однією причиною – це критична ситуація

стану прав дітей в світі, що було відзначено на Всесвітньому Саміті з проблем дітей у 1990 р., який пройшов в штаб-квартирі ООН в Нью-Йорку.

Вперше посада дитячого омбудсмена була введена в Норвегії відповідно до «Акту про дитячого омбудсмена» («Relating to the ombudsman for children») від 06 березня 1981 року [26].

До кінця XX століття інститут Уповноваженого з прав дітей поступово починає завойовувати популярність в різних країнах світу. Сьогодні аналогічний інститут мають в своїй державно-правовій системі близько 50 держав світу: Австралія (2013 р.); Австрія (1989 р.); Бангладеш (2004 р.); Боснія і Герцеговина (2008 р.); Канада (1987 р.); Колумбія (1991 р.); Коста-Ріка (1987 р.); Кіпр (2007 р.); Естонія (2010 р.); Франція (2011 р.); Греція (2003 р.); Гватемала (1990 р.); Угорщина (1995 р.); Ісландія (1995 р.); Ірландія (2004 р.); Італія (2011 р.); Литва (2000 р.); Македонія (1999 р.); Нова Зеландія (1989 р.); Нікарагуа (1999 р.); Норвегія (1981 р.); Польща (2000 р.); Португалія (1992 р.); Росія (1998 р.); Словенія (2003 р.); Іспанія (1996 р.); Швеція (1993 р.); Україна (2011 р.) та ін.

Як бачимо, дитячий омбудсмен є відносно новим інститутом в світовій практиці.

Особливості та проблеми становлення інституту Уповноваженого з прав дитини в деяких країнах пояснюються не стільки його новизною для держави і суспільства, скільки реальними історичними умовами 1991–1999 рр, в яких він формувався (авторитарно-олігархічний характер політичного режиму, слабкий розвиток інститутів громадянського суспільства, низький рівень політичної і правової культури населення).

Права дітей повинні бути очевидні, адже думка дітей заслуговує на увагу в ході публічних дебатів. Діти не мають права голосувати і мають невелику роль в політичному процесі. Вони стикаються з труднощами при використанні судової системи для захисту своїх прав або пошуках засобів правового захисту. І так само, як і в отриманні доступу до організації, вони можуть захищати свої права. Але якщо спробувати визначити основні

характеристики цього інституту, офіс омбудсменів повинен бути законодавчо закріплений відповідно до Конституції. Він повинен доповнювати ефективну державну систему роботи з дітьми як незалежний орган, який має функцію моніторингу, який виконує зовнішній моніторинг дотримання державою Конвенції про права дитини. Це повинен бути, по суті, незалежний інститут, який вільно встановлює свій порядок і визначає пріоритет дій.

Ці інститути можуть мати різні форми і назви. Як приклад, вони можуть допомагати і інтегруватися в інший незалежний інститут з прав людини. Вони можуть бути спеціалізовані, відокремлені і існувати відокремлено. Керувати таким інститутом може одна людина або комісія з головою. І вони можуть називатися по-різному. Наприклад, на англійській мові ми говоримо про омбудсмена з прав дітей, уповноваженого з прав дітей, захисника прав дітей або про Комісію з прав дітей. На французькій мові ми говоримо про посередника або захисника. Іспанською мовою – це *defensoria* або *procuraduria*. У будь-якому випадку, вони мають схожі повноваження. Перш за все, вони забезпечують оцінку державної політики на предмет відповідності КПД. Це те, що називається зовнішнім моніторингом. Вони проводять дослідження дитячих потреб і ризиків. Вони представляють пропозиції про закони і політику. Вони отримують індивідуальні скарги та надають засоби правового захисту. Вони консультують і співпрацюють з дітьми, здійснюючи ідею створення простору для діалогу про дітей в суспільстві, і між дітьми і державами. Вони організують посередництво між інститутами. Вони організують власні заходи співпраці з громадянським суспільством і міжнародними інститутами. Вони займаються моніторингом ЗМІ та приватного сектора економіки.

Офіс омбудсмена є громадським і державним інститутом, який фінансується державою, і організовує перевірки і заходи з моніторингу виконання вимог КПД, моніторингу діяльності приватного сектора (в основному з моніторингу роботи, наприклад цивільних спільнот, ринків, як

частини економічного сектора, засобів масової інформації) і завжди знаходиться в постійній взаємодії з дітьми.

До теперішнього часу сформувалися такі моделі інституту дитячого омбудсмена:

1. Виконавчий омбудсмен. Яскравим прикладом буде Уповноважений при Президентові Російської Федерації з прав дитини, який призначається безпосередньо Президентом. Особливість даної моделі інституту в тому, що омбудсмен входить в систему органів виконавчої влади, і підзвітний або підконтрольний Президенту, або уряду.

2. Незалежний омбудсмен. Наочний приклад – Уповноважений у справах дітей в Англії (Children`s Commissioner). Англійський уповноважений є недержавним громадським інститутом (NDPB – nondepartmental public body), який був створений не як інститут захисту прав дітей, а в цілях просування їх інтересів і бажань.

У Перу, Ізраїлі та Фінляндії для позначення діяльності неурядових організацій використовується термін «Омбудсмен».

3. Парламентський омбудсмен. Така модель є найбільш поширеною в світі. При такій моделі омбудсмен знаходиться в системі законодавчої гілки влади, обирається або призначається парламентом і підзвітний йому. При цьому важливо відзначити, що він має досить широке коло повноважень і не залежить від самого парламенту. Наприклад, дитячий омбудсмен Уельсу, Північної Ірландії, Шотландії.

На наш погляд, найбільш ідеальним варіантом є Республіка Башкортостан, де омбудсмен для дітей призначається законодавчим органом за поданням Президента РБ. У свою чергу, Уповноваженому з прав дитини це дозволяє зберігати свою незалежність від виконавчої влади, і тим самим підвищує ефективність його роботи. Якщо ж посада Омбудсмена залежить від виконавчої влади, якщо він входить в її структуру, то тим самим його права можуть значно обмежуватися вищим керівництвом. Якщо брати Уповноважених, які працюють на громадських засадах, то вони теж

відчувають певні труднощі при здійсненні своєї діяльності. Труднощі пов'язані з фінансуванням і організаційно-технічними моментами, що в результаті знижує результативність роботи уповноважених, і підриває ідею незалежного контролю над діяльністю державних органів щодо дотримання прав дітей.

Своєю діяльністю інститут дитячого омбудсмена повинен лише доповнювати вже існуючі форми і засоби захисту прав дитини, не втручаючись в їхню діяльність, і не підмінюючи традиційні структури (органи соціального захисту, охорони здоров'я і т.д.). В якості підтвердження вищесказаного можна навести цитату з інтерв'ю з Павлом Астаховим (Уповноважений з прав дитини РФ з 2009 р. по 2016 р.). Він сказав: «Основне завдання Уповноваженого при Президентові – бути оком государевим і втручатися в діяльність того органу, який працює неефективно або не виконує свої обов'язки. Але при цьому я не повинен підмінити роботу цього відомства ... Стежити за тим, щоб були захищені права всіх дітей в країні – це мій святий обов'язок» [27].

Дуже цікавим є досвід інституту дитячого омбудсмена в Ірландії. У цій країні Управління у справах дітей ввело участь дітей і молодих людей в процесі призначення Уповноваженого з прав дитини. Це дало досвід, що дозволив зробити рекомендації для інших юрисдикцій, при подібних призначеннях. Такі рекомендації були прийняті в ході ірландського процесу. В цілому 64 молодих людей у віці від 9 до 17 років були залучені в процес відбору та інтерв'ювання омбудсмена. Вони також брали участь у створенні молодіжної консультативної групи, чия робота полягає в консультуванні Уповноваженого з прав дитини з питань, які є значущими для сучасної молоді Ірландії. У своїх регулярних нарадах з його офісом вони ставлять питання, які важливі для них, і пропонують, як вони хотіли б їх вирішувати. Управління омбудсмена бере участь в забезпеченні того, щоб покращилася робота структур, що надають можливість участі дітей і молодих людей, таких, як Dail na nóg (Молодіжний Парламент) та Comhairle na nóg (Рада

молоді). Воно також створює проекти участі про партнерство з законодавчими органами, урядовими відомствами та неурядовими організаціями. Проекти участі, здійснювані протягом останніх трьох років були дуже великими і включали в себе співпрацю з широким колом зацікавлених сторін [28].

Приклади роботи включають в себе: проведення консультацій з молоддю з питань, які повинні бути враховані при досягненні віку статевої активності; роботу з комісією з телерадіомовлення Ірландії по залученню дітей і молоді до процесу консультацій з громадськістю з кодексу реклами та використання дітей в ній; створення *Young Voices: Guidelines on how to involve children and young people in your work* (Молоді голоси: Керівництво по залученню дітей та молоді людей в вашу роботу), у співпраці з Національною молодіжною радою Ірландії і Альянсом за права дітей; участь дітей і молодих людей в області планування медичних послуг.

Як бачимо, залучення молоді та дітей до діяльності омбудсмена, співпраця між ними дає позитивні результати. Однак на сьогоднішній день такий досвід не використовується практично не в одній країні, в якій існує інститут Уповноваженого у справах дітей. У зв'язку з цим ми б хотіли вперше внести таку пропозицію – закріпити загальнообов'язкове правило на міжнародному рівні, яке полягає в наступному. Кожна країна, яка тільки збирається вводити розглянутий інститут в свою правову систему, має слідувати обов'язковій умові – це постійна взаємодія шляхом участі молодіжної консультативної групи як при процесі відбору та інтерв'ювання омбудсмена, так і під час його подальшого перебування на своєму посту (на прикладі Ірландії). Це ж правило стосується і тих багатьох країн світу, які сьогодні вже мають в своїй державно-правовій системі аналогічний інститут, тобто вони повинні внести вищезазначені зміни та нововведення. Дуже важливо, щоб створювалися консультативні молодіжні групи, в яких будуть молоді люди віком від 10 до 17 років, і які будуть проводити регулярні, спільні з омбудсменом наради, задавати питання, які важливі для них,

обговорювати це і пропонувати шляхи їх вирішення. На наш погляд, такий підхід дійсно дасть дуже позитивні і значні результати в області благополуччя, захисту і розвитку дітей.

В цілому, слід сказати, що хоч інститут дитячого омбудсмена в різних країнах має свою специфіку та особливості, але є в діяльності Уповноважених з прав дитини ті загальні риси, які проявляються при виконанні ними таких функцій:

1. Спостереження за виконанням законодавства, яке стосується захисту інтересів і прав дітей.
2. Захист прав та інтересів конкретної дитини.
3. Внесення пропозицій і рекомендацій до державних органів з метою зміни законодавства в галузі охорони прав дітей.
4. Роль посередника між батьками і дітьми в разі виникнення конфліктів.
5. Розслідування справ за індивідуальними скаргами дітей.
6. Сприяння підвищенню рівня усвідомленості і інформованості про права дитини як самих дітей, так і дорослих.
7. Подання доповідей та результатів виконаної роботи і про стан справ в питанні дотримання прав та інтересів дитини.

Таким чином, розглянутий інститут Уповноваженого з прав дитини в світі є дуже важливим, потрібним і ефективним правозахисним механізмом, який функціонує в інтересах власного народу. В даний час розвиток інституту омбудсмена є актуальним завданням і вимагає подальшої теоретичної та практичної розробки, дослідження і практичної реалізації.

2.3 Практичні аспекти моніторингу прав дітей у різних державах

Використання показників для просування і моніторингу прав людини в цілому, і дітей зокрема, грають важливу роль і проникають в різні сфери і рівні суспільного життя. Все частіше і частіше ці показники застосовуються

на міжнародному рівні, наприклад різними органами у справах захисту прав і свобод людини, в універсальних періодичних оглядах, при оцінці та реалізації на державному рівні підходів до процесу формування політики та бюджету на основі прав людини [29]. Що стосується національних планів дій в області прав людини, то використання відповідних показників також допомагає зв'язати ці програми з державними програмами розвитку, і таким чином, сприяє інтеграції прав людини. Найбільш важливим є те, що використання показників підвищує ефективність правозахисної діяльності і в значній мірі розширює можливості правовласників і правозахисників [30, с. 106].

Така подія, як прийняття Конвенції про права дитини, стала дуже важливою для всього світу, адже саме тоді вперше держави визнали дітей як повноправних власників всього набору прав людини нарівні з дорослими. Створена на підставі Конвенції система моніторингу є ключовим інструментом для оцінки досягнень, проблем і прогалин на національному рівні.

Більш поглиблено ми б хотіли розглянути систему моніторингу на прикладі Африки, Європи та Америки.

Контроль за дотриманням прав дітей в Африці в основному має пряме відношення до Африканської хартії прав і благополуччя дитини 1990 р., яка є початковим договором і має справу з питаннями з прав дітей.

Основний контролюючий орган для Хартії – Африканський комітет експертів з прав і благополуччя дитини. Комітет створений в рамках Хартії.

Мандат з моніторингу дотримання прав дітей в Африці має 3 аспекти. Перш за все, розбираються звіти держав-учасників. Через 2 роки після ратифікації держав створюється доповідь про реалізацію прав дитини і далі кожні 3 роки. Таким чином, Комітет розглядає звіти держав учасників так само, як Комітет ООН з прав дитини розглядає доповіді держав-учасниць. За другим мандатом Комітет може проводити розслідування. Розслідування може бути ініційовано заявою від громадянського суспільства, заявою від

дитини або заявою з боку держави. Третій мандат ставиться до роботи з індивідуальними скаргами. Для індивідуальних скарг передбачений механізм розгляду чітко в рамках моделі Африканської хартії.

Організація, яка протегує захисту прав дітей в Європі – це Рада Європи. Рада Європи була створена в 1949 р, відразу після Другої світової війни. Вона вирішує 3 типи питань: 1) демократія; 2) верховенство закону; 3) права людини. У сфері діяльності Ради знаходиться багато договорів з прав людини. Найвідоміший та найважливіший з цих договорів – Європейська конвенція з прав людини. Цей документ був прийнятий в 1950 р. Він має контролюючий механізм, який називається Європейський суд з прав людини.

Європейська конвенція про права людини описує цивільні і політичні права, такі як: право на життя, заборона катувань, право на свободу зібрань, право на недоторканність особистого і сімейного життя. Однак вона не описує окремо права дітей. Подальші спроби прийняти Європейську конвенцію з прав дітей в додатковому протоколі до оригінальної конвенції не увінчалися успіхом. Останнє не означає, однак, що європейські суди не можуть виносити рішення у справах, що стосуються дітей.

В якості практичного прикладу хотілося б привести справу 2003 р. проти Бельгії під назвою «Справа Мубіланзілі Майека і Коники Мінутга проти Бельгії», більш відоме як «Справа Табіти» [31].

Для початку хотілося б наголосити на тому, що може зробити Європейський суд з прав людини. Коли він отримує скаргу від фізичної особи на поведінку, дію чи бездіяльність держав, він вирішує чи дійсно держава порушила положення Європейської конвенції про права людини.

Після того, як суд виніс рішення у справі, воно є обов'язковим для держави. Отже, держава, яка одного разу була засуджена за порушення права чи свободи, має усунути порушення цих же прав.

Суть справи полягає в наступному: Табіта, резидент Демократичної Республіки Конго, народилася в 1997 р. Три роки потому її мати виїхала в Канаду і отримала притулок, статус біженця. У 5 років Табіта приїхала до

Брюсселя зі своїм голландським дядьком. Однак документів у неї не було. Вона думала, що сяде на літак до Канади, де зустрінеться з матір'ю. Бельгійська влада взяли її під варту і помістили в закритий центр тимчасового утримання. Її прохання про притулок відхилили, а через кілька місяців дівчинку депортували назад до столиці Конго Кіншаси. У петиції до Європейського суду було сказано, що обставини її затримання і депортація бельгійськими властями порушували ст.ст. 3 і 8 Європейської конвенції. Заборона на застосування тортур, що принижує людську гідність, з одного боку, і право на сімейне життя з іншого. Європейський суд з прав людини визнав численні порушення цих прав відносно дівчинки і її матері, яка проживала в той час в Канаді, а також щодо того, як з дівчинкою зверталися в Бельгії, що було порушенням ст. 3. Табіту помістили в закритий центр тимчасового утримання. Їй не призначили опікуна або законного представника, та не запропонували компетентну психологічну підтримку, хоча вона була неповнолітньою без супроводу. Вона також не отримувала освіти. Що стосується ситуації матері, суд постановив, що якщо матері всього лише дали номер телефону, за яким вона могла подзвонити донці, то це також рівносильно порушення ст. 3 Європейської конвенції. Сам процес депортації теж був порушенням ст. 3. І те, що Табіту відправили до Кіншаси, в той час як бельгійська влада не знайшли жодного родича чи близької людини, хто міг би про неї подбати після прибуття, рівносильно порушення ст. 3 Європейської конвенції. Мати не повідомили про депортацію Табіти, і це рівносильно порушення того ж положення. Обставини затримання були порушенням ст. 8. Дівчинка була в закритому центрі тимчасового утримання, який не був адаптований до її потреб. Суд постановив, що її потрібно було помістити в державну установу опіки або віддати опікунам, як того вимагає Конвенція ООН з прав дитини. Депортація дівчинки також є порушенням ст. 8. Так як дівчинка була неповнолітньою без супроводу, держава була зобов'язана, відповідно до ст. 8 сприяти возз'єднанню дочки і матері в

Канаді. Таким чином, суд встановив численні порушення кількох статей Європейської конвенції з прав людини.

На прикладі цього випадку ми бачимо, що Європейський суд все більше стає чутливим до питань прав дітей, в більшості випадків ставиться до цього дуже серйозно і відповідально.

Неповнолітні без супроводу відносяться до вразливої частини населення і потребують особливого захисту. Якщо держава не надає захист, воно понесе відповідальність згідно з Європейською конвенцією про права людини.

Міжамериканська система прав людини має 2 основні наглядові організації:

- 1) Міжамериканська комісія з прав людини;
- 2) Міжамериканський суд з прав людини.

З точки зору прав дітей, система не має конкретного договору з прав дітей. Система не включає принципи найкращих інтересів дитини і не дає визначення поняттю «дитина». Проте, Міжамериканський суд використовує ст. 29 Американської конвенції 1969 р., завдяки якій Міжамериканський суд може інтерпретувати всі угоди з прав людини, де вказано, що дитина – особа віком до 18 років і всі держави зобов'язані забезпечувати законом принцип [32].

Однак варто звернути увагу, що питання про систему прав людини, і особливо дитини в Америці викликає велику кількість дискусій, оскільки на сьогоднішній день США є єдиною країною в світі, яка до цих пір не затвердила Конвенцію про права дитини.

Тобто насправді ситуація така, що Сполучені Штати Америки, які претендують на захист прав людини, є єдиним членом Організації Об'єднаних Націй, який відмовився від прийняття цієї угоди. У чому ж криється причина того, що США брали участь у складанні Конвенції про права дитини, проте до цих пір не ратифікували її? Всесвітній рух Amnesty International (укр. – Міжнародне помилування) пояснює, що такі

консервативні організації як Християнська Коаліція, Рада сімейних досліджень і Національний центр домашнього навчання «доклали значних зусиль, щоб зобразити Конвенцію у вигляді загрози. Велика частина опозиції піднімає ряд проблем, пов'язаних з національним суверенітетом, правами штатів і відносинами між батьками і дітьми. Для прийняття Конвенції потрібно дві третини голосів Сенату США, в якому існує «значна опозиція», через подібні неправильні уявлення» – вважає Amnesty International [33].

Рой Морріс, генеральний прокурор, який наглядає за правами людини і громадськими інтересами заявив, що важливою обставиною є те, що діти в цій країні стикаються з численними проблемами [34]. На нашу думку, це дійсно так, адже згідно з Конвенцією ООН, діти володіють такими правами, як доступ до санітарії та охорони здоров'я, право на існування, гідність особистості, захист від утисків. Діти максимально оберігаються від військових зіткнень, рабства, проституції, порнографії. А якщо Конвенція не підписана, то відповідно, і діти не перебувають під повним захистом. Як приклад, наведемо штат Флорида, де підлітків старше 14 років судять так, як і дорослих правопорушників. Відповідно до міжнародних законів і норм, діти і підлітки повинні міститися в місцях позбавлення волі, які відповідають їхньому віку. США прийняла цю угоду, але на ділі спостерігаються численні випадки порушення цього зобов'язання. На основі міжнародних звітів щорічно близько 250 тис. американських дітей і підлітків в однакових умовах з дорослими піддаються судовому розгляду за правопорушення – від дрібної крадіжки до вбивства. Статистичні дані свідчать, що приблизно 10 тис. неповнолітніх американців містяться в загальних в'язницях з дорослими ув'язненими [35].

Також необхідно звернути увагу на той факт, що сотні тисяч дітей, вік яких ледь досягає 7 років, працюють на фермах найбільших компаній з виробництва тютюнових виробів [36]. Правозахисної організацією Human Rights Watch наголошується, що діти працюють від 10 до 12 годин, відчувають шкідливий вплив пестицидів і високих температур, а також

частіше за інших отримують травми на виробництві. При цьому діти майже не отримують оплати [37, с. 26].

Виходячи з вищесказаного, ми вважаємо за необхідне і важливим наступний крок – глобальна світова Організація Об'єднаних Націй може і повинна вплинути на Сполучені Штати Америки (мається на увазі ратифікацію Конвенції). Але при цьому, вкрай важливо, що такий «вплив» має бути виключно толерантним і гуманним (це можуть бути певні обмежувальні заходи в якихось сферах, проведення переговорів, повне роз'яснення та тлумачення пунктів Конвенції, що зможе привести до спільного знаменника в обговоренні документа). Адже все це відбувається в інтересах і на благо всіх дітей цієї країни. У зв'язку з цим ми б хотіли вперше запропонувати такий підхід США до ратифікації Конвенції. Сполучені Штати повинні розглянути такий варіант, щоб ратифікувати документ в цілому, але за винятком лише декількох (від 2 до 4) пунктів, які категорично суперечать праву держави. Це пов'язано з тим, що ратифікація всіх без винятку пунктів Конвенції може створити певні правові колізії для всієї держави (так, ратифікація Конвенції про права дитини федеральним урядом США може бути розцінена як втручання в повноваження штатів створювати, змінювати і застосовувати свої закони, що регулюють правове становище дітей) [38].

Наступною перешкодою в області права є протиріччя права США положенням Конвенції про права дитини. Перш за все, це полягає в тому, що деякі права дітей, викладені в Конвенції, не є такими в США. Наприклад, право на освіту (ст. 28 Конвенції) не визнається в Америці як фундаментальне право. Але більш важливим є п. 2 ст. 28, в якому передбачено, що держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для забезпечення того, щоб шкільна дисципліна була забезпечена методами, що ґрунтуються на повазі до людської гідності дитини. Комітет з прав дитини розглядає дане положення як забороняюче тілесні покарання (причому не тільки в школах або інших установах, куди поміщається дитина, але навіть в

родині) [39]. Питання про прийнятність та ефективності тілесного покарання в американському суспільстві є спірним. Проте в школах 23 штатів законом дозволяється застосовувати тілесні покарання.

Аналогічна ситуація склалася і щодо ст. 37 Конвенції, яка забороняє застосування смертної кари за злочини, вчинені особами, молодшими 18 років. У 1988 р. Верховний Суд США дав тлумачення, що Конституція дозволяє призначення покарання у вигляді смертної кари особі, яка досягла віку 16 років, за вчинення вбивства [40]. Причому на федеральному рівні і в 19 штатах прийняті закони, які не встановлюють мінімального віку для даного виду покарання і передбачають судове переслідування деяких осіб у віці 15 років нарівні з дорослими [41].

Безумовно, ратифікація Конвенції про права дитини Америкою не вирішить всі існуючі проблеми миттєво, але зможе сприяти зміні в законодавстві і створення програм з підтримки дітей. Ставши учасником Конвенції, США зможуть повноправно брати участь в роботі Комітету з прав дитини та вдосконалювати стандарти в цій галузі. Більш того, система доповідей, яка становить процес імплементації Конвенції, дозволить суспільству комплексно представляти становище дітей в державі. Звичайно ми не можемо говорити про те, що діти абсолютно не захищені, і ніяка система моніторингу не діє в США, адже існують численні ініціативи на федеральному рівні і рівні штатів для вирішення питань захисту дітей. Наприклад, на федеральному рівні існує Бюро у справах дітей Управління у справах дітей та сімей Департаменту охорони здоров'я та соціальних служб США, засноване в 1912 році. Діяльність Бюро у справах дітей спрямована виключно на поліпшення умов життя дітей та їх сімей, коли мова заходить про такі питання, як усиновлення, жорстоке поводження і невиконання обов'язків по відношенню до дитини, служби соціального забезпечення дітей, патрунування і піклування [42]. Однак, ратифікувавши Конвенцію, і ставши її учасником, система моніторингу, створена на підставі Конвенції, допоможе контролювати динаміку випадків порушення прав дитини, і стане

ключовим інструментом для оцінки досягнень, проблем і прогалин на національному рівні.

Таким чином, з порушеннями прав дітей можна і потрібно боротися. Надзвичайно важливо підвищувати рівень усвідомлення не тільки серед тих, хто приймає рішення, а й серед населення в цілому, того, що діти є повноцінними власниками прав і що дотримання їх прав на практиці є не факультативним, а обов'язковим для держави.

На даний момент держави повинні в якомога коротші терміни і повністю припинити утримання під вартою дітей в імміграційних центрах, за що активно виступає Комітет ООН з прав дитини та Міжнародна коаліція проти утримання під вартою. Необхідно розробити альтернативні заходи, які не передбачають утримання під вартою, за зразком існуючої ефективної практики. Деякі держави, наприклад Бельгія або Швеція, розробили такі альтернативні заходи, які більшою мірою дотримуються прав людини, є менш витратними і які довели свою ефективність в дотриманні відповідними особами рішень, пов'язаних з міграцією. Ці заходи включають розміщення осіб у відкритих приміщеннях на місцях, за підтримки системи індивідуального нагляду, можливо, в поєднанні із зобов'язанням звітувати про місце знаходження або реєстрації.

Крім того, держави повинні гарантувати і забезпечувати, щоб жодна дитина, яка народилася на їх території, не залишалася особою без громадянства. Також важливо ліквідувати дискримінаційні закони і практику, що стосуються питання отримання громадянства дітьми. Країни повинні, зокрема, надавати громадянство дітям, які народилися на їх території, які в іншому випадку виявляться особами без громадянства, відповідно до існуючих стандартів ООН і Ради Європи, з метою виходу із замкнутого кола безгромадянства. Народження всіх дітей має бути завжди належним чином зареєстровано, що є попередньою умовою доступу до правової ідентичності та до громадянства.

Висновки до розділу 2

Підсумовуючи викладене у другому розділі, можна зробити такі висновки:

Захист прав дитини на міжнародному рівні може здійснюватися різними способами, за допомогою різних механізмів, органів і організацій. Поряд зі структурами, створеними ООН, все більшого значення для захисту прав і свобод дитини на міжнародному рівні набуває функціонування конвенційних органів, заснованих на основі цілого ряду міжнародних угод.

Варто відзначити, що Комітет з прав дитини – це конвенційний орган, створений з волі держав і діючий на основі включених до Конвенції про права дитини 1989 р. процесуальних норм. Застосування терміну «конвенційний орган» пояснюється тим, що цей контрольний орган створений, на відміну від постійно діючих органів міжнародних організацій, наприклад комісій ООН, самими учасниками міжнародного договору.

Не менш важливе значення має діяльність Дитячого фонду ООН щодо захисту прав дитини (ЮНІСЕФ). Головне завдання ЮНІСЕФ полягає в наступному: ЮНІСЕФ уповноважений виконувати особливу місію з надання допомоги урядам у виконанні зобов'язань щодо реалізації положень Конвенції і в забезпеченні здійснення необхідних дій з тією метою, щоб основоположним принципам Конвенції – забезпечення найкращих інтересів дитини, відсутності дискримінації, виживання і розвитку – приділялася така увага, яка є необхідною для захисту інтересів дітей. Тобто діяльність ЮНІСЕФ спрямована на те, щоб всі закони і правила відповідали положенням Конвенції про права дитини та інших відповідних міжнародних документів.

Говорячи про інститут Уповноваженого з прав дитини (Омбудсмена) на міжнародній арені, варто сказати, що він має безпосередній вплив на становлення нової дійсності, служить фундаментом формування правових

відносин і є одним з пріоритетних напрямків реалізації соціальних функцій держав.

Якщо ми говоримо про використання показників в області прав людини, про моніторинг дотримання прав дітей, то потрібно зазначити, що в цілому важливість показників, як кількісних, так і якісних, в різних сферах застосування полягає в тому, що вони дозволяють зробити аналіз ситуації більш конкретним, виявляють проблеми, які вимагають рішення, а також прогалини та колізії, які необхідно усунути, дозволяють сформулювати і переглянути стратегії, а також поставити цілі і завдання, провести моніторинг та оцінку, оцінити вплив і отримати зворотній зв'язок.

Таким чином, міжнародно-правовий захист прав дитини – це система міжнародних органів та процедур, які здійснюють захист дітей шляхом розробки міжнародних стандартів у галузі прав дитини та створення спеціальних механізмів контролю за дотриманням цих прав з боку держав і міжнародних організацій. А Конвенція про права дитини є основою для міжнародної допомоги з метою розвитку, пов'язаної прямо або опосередковано з рішенням проблем, що зачіпають дітей.

РОЗДІЛ 3

МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В ОКРЕМИХ СФЕРАХ

3.1 Міжнародно-правовий механізм захисту дитини з питань про торгівлю дітьми та сексуальної експлуатації

Захист прав дитини на міжнародному рівні – це невід’ємна і складова частина захисту прав людини, яка є однією з пріоритетних і найважливіших галузей сучасного міжнародного права.

Даний інститут представляє собою «сукупність міжнародно-правових принципів і норм, що визначають права і свободи дітей, що встановлюють зобов’язання держав по забезпеченню і практичному втіленню в життя (реалізації) цих прав і свобод, а також міжнародні механізми контролю над виконанням державами своїх міжнародних зобов’язань» [43].

У сучасному світі існує багато видів порушення прав людини, гарантованих міжнародною системою правових норм, однак особлива увага міжнародної спільноти привертає торгівля дітьми.

Вперше поняття «торгівля людьми» отримало своє визначення в Протоколі про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об’єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року. Згідно ст. 3 даного Протоколу «торгівля людьми» (під це поняття також підпадають діти, тобто будь-яка особа, яка не досягла 18 річного віку) означає «здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання осіб шляхом погрози силою, або її застосування, або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або безпорадним станом, або наданням чи отриманням плати чи вигоди для досягнення згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію

проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю чи послуги, рабство або звичаї, подібні до рабства, поневолення або вилучення органів» [44].

Цілі торгівлі дітьми різні і часто поєднуються: примусова праця, домашнє рабство, сексуальна експлуатація, проституція, дитяча порнографія онлайн, нелегальне усиновлення, донорство органів, експлуатація в злочинну діяльність, вербування в збройні сили або ранній шлюб.

Торгівля дітьми – грубе порушення прав дитини, що виявляється в продажу, насильстві та експлуатації. Торгівля – злочин проти дитини, яке вкрай принижує його гідність, загальмовує розвиток і не дозволяє користуватися своїми правами. Більш того, ставши жертвами торгівлі, діти безперервно піддаються насильству: до продажу, під час перевезення, передачі, приховування та експлуатації. Цей деструктивний вплив ще дуже довго позначається на дітях, на їх розвитку. Але які ж справжні масштаби цього злочину? Незважаючи на те, що важко визначити справжній розмах даного злочину, все ж за даними з багатьох надійних джерел, включаючи агентства ООН, стає ясно, що торгівля дітьми з багатьох причин є глобальним і прогресуючим явищем в світі, що розвивається та об'єднується.

У 2018 року в Міжнародній організації праці підраховали, що зараз у всьому світі від 21 до 25 млн осіб – жертви примусової праці, з них близько 30 відсотків – діти, тобто вони становлять третину жертв по всьому світу, а жінки та дівчата – 71 відсоток. Статистика враховує в тому числі і людей, що піддаються сексуальній експлуатації [45].

Наприклад, в країнах Східної Європи і Південного Кавказу більшість випадків торгівлі людьми зв'язані з сексуальною експлуатацією. У Центральній Азії також процвітає торгівля з метою примусової праці. Країни регіону здебільшого є постачальниками «живого товару», однак в останні роки Казахстан і Росія стають країнами призначення. Про це йдеться в доповіді Управління ООН з наркотиків і злочинності, який був представлений в 2018 р. [46].

Україна, за даними останніх п'яти років, є джерелом, транзитом і країною призначення для чоловіків, жінок і дітей, які стають жертвами примусової праці і – меншою мірою – сексуального рабства. Згідно зі звітом про торгівлю людьми Держдепу США за червень 2018 року, український уряд не повністю відповідає мінімальним стандартам щодо усунення торгівлі людьми, однак демонструє збільшення зусиль у порівнянні зі звітом за попередній період [47].

В останні кілька років значно зросла кількість виявлених жертв торгівлі людьми, особливо в країнах Америки, але це, на думку експертів, свідчить не тільки про зростання злочинності, а й про те, що країнам вдається розкривати все більше таких злочинів і знаходити потерпілих [46].

У 2018 р. була викладена Глобальна доповідь Управління ООН з наркотиків та злочинності (далі – УНЗ ООН) про торгівлю людьми за 2016–2018 рр., яка є четвертою в своєму роді доповіддю, затвердженою Генеральною Асамблеєю в Глобальному плані дій Організації Об'єднаних Націй по боротьбі з торгівлею людьми 2010 року. Він охоплює 142 країни і дає огляд моделей і потоків торгівлі людьми на глобальному, регіональному та національному рівнях, в основному на основі випадків торгівлі людьми, виявлених в період з 2014 по 2016 рік. Оскільки УНЗ ООН систематично збирає дані про торгівлю людьми більше десяти років, інформація про тенденції представляється з широкого кола індикаторів.

У 2018 р. спецпредставник ОБСЄ Мадіна Джарбусинова дала інтерв'ю для газети «Известия.iz». Так, вона висловила свою думку з приводу найбільш проблемних місць, регіонів в плані торгівлі людьми, і з чим це може бути пов'язано. «На всіх міжнародних майданчиках – ОБСЄ, ООН, Ради Європи та інших – ми постійно говоримо: жодна держава в світі не може з упевненістю сказати, що воно не стикається з проблемою торгівлі людьми. Часто ця проблема не залежить від геополітичного становища країни або соціально-економічної ситуації. На жаль, випадки торгівлі людьми з метою сексуальної чи трудової експлуатації (найбільш поширених

форм) спостерігаються практично у всіх державах. Поряд з цим з'являються нові форми. Наприклад, торгівля людьми – особливо дітьми – з метою залучення їх у злочинну діяльність, торгівля людьми з метою вилучення органів і тканин, сурогатного материнства. Одна з найбільш сучасних форм – домашнє рабство, тобто експлуатація в домашніх умовах, а також на фермах, в сільському господарстві. Проблема в тому, що це – дуже прихований вид криміналу, при цьому простіше організований, ніж інші поширені види злочинів, і дуже прибутковий. Згідно з різними дослідженнями, це навіть більш прибутково, ніж торгівля зброєю або наркотиками. Злочинці дуже спритно використовують сучасні інформаційні технології. Найчастіше і вербування, і сексуальна експлуатація здійснюються в онлайн-режимі» [48].

На питання про те, скільки людей в світі знаходяться в зоні ризику сьогодні, вона з жалем говорить, що точної статистики немає. Тому перед світовою спільнотою стоїть завдання розробити механізми отримання точної інформації. Зараз статистика ґрунтується на тих даних, які їм надсилають держави – учасниці ООН. Однак з різного роду причин ця статистика не завжди відповідає реальним масштабам проблеми. Якщо говорити про конкретні цифри, то ще в 2014 р. ООН повідомляла, що торгівля людьми приносить щорічний прибуток приблизно в 150 млрд. дол. Приблизно 64% жертв сучасного рабства піддаються трудовій експлуатації, 19% – сексуальній, решта – інші форми рабства. При цьому зростає кількість постраждалих дітей – воно оцінюється приблизно в 5,5 млн. Варто розуміти, що офіційні цифри, які надаються державами, нижче експертних оцінок. Це пов'язано з тим, що торгівля людьми – це такий вид злочину, коли жертви дуже мало співпрацюють з держорганами [48]. Причин для цього достатньо багато. Наприклад, нерозвинена до належного рівня програма захисту і надання допомоги жертвам торгівлі людьми. Людей і їх родичів часто залякують. А щоб піти на ризик, людина повинна бути впевнена, що вона захищена. Крім того, з урахуванням стереотипів і менталітету багатьом

чоловікам складно зізнатися, що вони стали жертвами трудової експлуатації, а тим більше – сексуальної.

Яким же чином такий високий відсоток дітей стає жертвами різних видів експлуатації? По-перше, через зростаюче використання інтернету і розвитку технологій, торговці дітьми все частіше і частіше використовують інтернет. В результаті вони здатні зв'язатися з дітьми безпосередньо і анонімно через зростаючу мобільність дітей. Також через зростання дитячої вразливості по різних економічних і політичних причин. Зростання місцевого та міжнародного попиту на експлуатацію дітей підтримується атмосферою терпимості, безкарності та корупції. І, нарешті, грає роль прогресуючий розвиток злочинного співтовариства.

Виходячи з вищевикладеного вже стало зрозумілим, що, найімовірніше, жодна країна в світі не залишилася незачепленою даним злочином. Торгівля дітьми може мати національний або регіональний характер, або відбуватися міжконтинентально. Міжнародні злочини в цій сфері розвиваються там, де прибутки більше, а ризик бути спійманими – менше. Вони постійно пристосовуються під місцеві обставини і можливості. Майже кожна країна в світі вражена цим явищем, це стосується як країн, з яких вивозять дітей, так і країн, в які їх доставляють. Торгівля в межах одного регіону, мабуть, найпоширеніший вид торгівлі дітьми. Таким чином, торгівля дітьми стала однією з головних проблем в деяких регіонах. Кожна третя жертва торгівлі – дитина. Найчастіше це дівчинки. Двоє з трьох дітей, які стали жертвами торгівлі дітьми, це дівчатка.

Взагалі, торгівлю дітьми слід віднести до категорії недорозслідуваних злочинів через недосконалість законів, безкарності та корупції. Яка нормативна база міжнародних стандартів, що стосуються торгівлі дітьми? Безліч інструментів міжнародного руху за права дітей дійсно дають дітям захист від усіх форм насильства, жорстокого поводження та експлуатації, включаючи торгівлю дітьми.

Перш за все, це Конвенція з прав дітей 1989 р. та Факультативний протокол до Конвенції про торгівлю дітьми, дитячої проституції і порнографії 2000 р.; Палермський Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми 2000 р.; Протокол проти незаконного ввезення мігрантів по суші, морю і повітрям 2000 р.

Число країн, які ратифікували ці документи, продовжує збільшуватися. Тоді чому ж, незважаючи на цю триваючу ратифікацію, торгівля дітьми продовжує зростати? З кожним днем все більше і більше дітей стають жертвами цих злочинів, їх дитинство крадуть. І труднощі в боротьбі з даними і в залученні до покарання за них – воістину численні.

На наш погляд можна виділити п'ять найбільш важливих причин, що впливають на зростання скоєних злочинів в сфері торгівлі дітьми:

1) недостатнє знання про реальний масштаб явища. Через брак даних, і через не вхідних повідомлень. Дуже велике число недонесення і велике число недорозслідуваних випадків таких злочинів. І це дуже важливо, тому що дитині непросто отримати доступ до правосуддя і механізму опіки над дітьми;

2) ще зберігаються прогалини в правовій базі. Незважаючи на ратифікацію протоколів, правова база дуже багатьох країн не приведена у відповідність з даними документами;

3) велика складність полягає в реалізації доступу до правосуддя. І в дуже багатьох країнах доступ до правосуддя для дітей сильно ускладнений. Розслідування триває дуже довго, і всі наслідки цього не враховуються. Діти не отримують можливості відновитися, необхідної турботи, ефективного лікування. І безкарність залишається дуже серйозною проблемою;

4) ще одна проблема – недостатньо корпоративна відповідальність;

5) посилення міжнаціонального співробітництва, яке необхідно для того, щоб вибудувати глобальну правову систему, а також систему обміну інформацією. І належним чином боротися з фактором попиту, що постійно

змінюються в міру розвитку технологій – але при цьому залежать і від реалізації держави.

Тому, якщо ми збільшимо зусилля і подолаємо ці проблеми, дамо на них адекватну відповідь, то зможемо дійсно просунутися вперед і захистити більше дітей.

Також слід приділити увагу сексуальній експлуатації дітей. Сексуальна експлуатація – практика, коли певна особа отримує сексуальне задоволення, фінансовий прибуток або поліпшення шляхом вживання або експлуатації сексуальності іншої особи в порушення прав людини, таких як право на гідність, рівність, самостійність, фізичне і психічне благополуччя; тобто торгівля, проституція, секс-туризм, торгівля нареченими поштою, порнографія, оголення, побиття, інцест, зґвалтування і сексуальні домагання [49].

Спеціальна норма про захист від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень міститься у статті 34 Конвенції про права дитини: «Держави-учасниці зобов'язані захищати дитину від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень. З цією метою Держави-учасниці, зокрема, вживають на національному, двосторонньому та багатосторонньому рівнях всіх необхідних заходів щодо запобігання: а) схилянню або примушуванню дитини до будь-якої незаконної сексуальної діяльності; б) використанню дітей з метою експлуатації у проституції або в іншій незаконній сексуальній практиці; с) використанню дітей з метою експлуатації у порнографії та порнографічних матеріалах» [50].

Сексуальна експлуатація дітей є тяжким і найбільш мерзенним злочином, який в більшості випадків відбувається за участю організованої злочинності.

На жаль, у всьому світі діти (дівчата, а іноді хлопчики) стають жертвами незаконної торгівлі з метою залучення їх в сферу комерційного сексу. Такий вид торгівлі є високоприбутковим підприємством з низьким

рівнем ризику в порівнянні з торгівлею наркотиками або зброєю. Діти як живий товар використовуються для заняття проституцією [51].

Поширенню цього виду злочину сприяють такі негативні фактори як економічна нерівність, відсутність не тільки належної якісної освіти, а й доступу до освіти в цілому, дискримінація, в тому числі за ознакою статі, проблеми в родині, збільшення числа користувачів мережі Internet, а також удосконалення самої мережі (щодо дитячої порнографії), зростання попиту на даний вид послуг і багато іншого.

Гнітюче виглядає ситуація із захистом прав дітей в дитячих установах. Опублікована в січні 2017 р. доповідь про розслідування, що мали місце в минулому, випадків жорстокого поводження в дитячих установах показала масштаби сексуального насильства над дітьми в дитячих будинках та інших закладах інтернатного типу, які перебували у віданні релігійних, благодійних і державних організацій, в Північній Ірландії в період 1922–1995 рр. Цю проблему зазначив Комітет проти тортур, підкресливши, що рекомендації за підсумками розслідування не були виконані і в результаті цієї бездіяльності влади жертви жорстокого поводження, виявлені в ході розслідування, не отримали компенсації або відшкодування в іншій формі [52].

Поряд з цим експерти висловили стурбованість з опублікованою в лютому 2019 р. доповіддю Незалежної групи з розслідування сексуального насильства над дітьми, в якій повідомлялося, що в період 2009–2017 рр., незважаючи на істотне скорочення числа затриманих дітей, в місцях утримання неповнолітніх під вартою на території Великобританії мали місце 1070 випадків сексуальної наруги над дітьми. Було відзначено, що розслідування по вступникам скаргами проводяться досить рідко. Комітет також згадав проблему, що й досі зберігається, пов'язану з необхідністю розслідування минулої практики в охоплених вищезазначеним розслідуванням установах, а саме в «пралень Св. Магдалини» і будинках матері та дитини [53].

Досить гострою залишається проблема залучення дітей в порнографію. Згідно з опублікованими в 2018 і 2019 роках доповідями правоохоронної служби країни «Гарда Шихана», Державної служби статистики, а також незалежних експертів з університетів Лимерика і Голуея, в даний час в Ірландії спостерігається стійке зростання випадків залучення дітей (у віці від 4-х до 16-ти років) в порнографію. У 2018 р. продовжували реєструватися випадки (більше 7 тис.) подібних пропозицій з фотографіями дітей в мережі Інтернет. Відзначається, що заклики депутатів ірландського парламенту і громадськості до уряду ввести спеціальні фільтри і блокування подібних сайтів залишаються нереалізованими. При цьому правозахисники звертають увагу на наступний парадокс – на законодавчому рівні введено блокування «піратських» сайтів для скачування фільмів і музики, а дитяча порнографія залишається в Ірландії у вільному доступі. Імовірно, поширенню цієї незаконної діяльності може сприяти і те, що майже 200 тис. неповнолітніх дітей проживають в постійних злиднях (загальне число таких людей по Ірландії – 750 тис. чоловік). На це із занепокоєнням вказували Комітет з прав дитини і Комітет з економічних, соціальних і культурних прав [54].

З огляду на те, що торгівля дітьми з метою сексуальної експлуатації отримує досить велике поширення, виготовляється безліч порнографічних матеріалів з дітьми, і заняття проституцією також має місце бути, було прийнято кілька нормативних актів з метою запобігання і боротьби з вищевказаними явищами. А саме, це Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність 2001 р., яка забороняє виробництво, поширення, споживання, зберігання дитячої порнографії, Факультативний протокол ООН до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії 2000 р. та також Рамкова постанова Ради ЄС про боротьбу з сексуальною експлуатацією дітей та дитячою порнографією 2003 р. [55].

Важлива, і в той же час жахлива статистика дана в Глобальному звіті про торгівлю 2018 р., надана Управлінням ООН з наркотиків і злочинності.

Так, 59% всіх випадків торгівлі людьми пов'язані саме з сексуальною експлуатацією. І на сьогоднішній день в глобальному масштабі сексуальна експлуатація, як і раніше, залишається основною метою торгівлі дітьми. Крім того, наприклад, в деяких державах Південно-Східної Азії торгують нареченими, причому, більшість з них є неповнолітніми. У країнах Центральної і Південної Америки почастишали випадки торгівлі дітьми для незаконного усиновлення. У Південній і Центральній Європі людей продають для примусу до вчинення злочинів та жебракування. У Північній Африці, Центральній, Південно-Східній Європі і Східній Європі були зареєстровані випадки торгівлі, «живим товаром» з метою вилучення органів [46].

У жодній країні світу офіційно, зрозуміло, не дозволена торгівля людьми, проте численні щорічні доповіді різних міжнародних організацій свідчать про численні випадки торгівлі людьми, в тому числі неповнолітніми, з метою вилучення органів чи тканин. «У порівнянні з найбільш частими випадками торгівлі людьми – тими, які пов'язані з сексуальною експлуатацією або з примусовою працею, число виявлених випадків торгівлі людьми з метою вилучення органів невелика. За останні 13 років Управління ООН з наркотиків і злочинності отримало інформацію з 25 країн про 700 жертв торгівлі людьми з метою вилучення органів. Від інших форм трафіку постраждали 225 тисяч осіб», – йдеться в доповіді. На думку його авторів, вилучення органів, в основному, пов'язано з нестачею органів для пересадки. Згідно з оцінками, від п'яти до десяти відсотків операцій з пересадки нирок і печінки проводяться з використанням незаконно отриманих органів [56].

Принцип, згідно з яким неприйнятно, щоб людське тіло або його частини як такі створювали можливості для отримання фінансової вигоди, є встановленим юридичним досягненням Ради Європи [57]. У 1991 році Комісія з прав людини настійно закликала держави посилити чинне законодавство або прийняти нові закони для покарання всіх, хто свідомо бере участь в торгівлі людськими органами і зокрема органами дітей [58].

Проблема дитячої праці є об'єктом особливої уваги МОП з перших років існування цієї організації. У преамбулі свого Статуту МОП заявляє про свою прихильність меті забезпечення захисту дітей як одного з найважливіших елементів встановлення соціальної справедливості в усьому світі. Таким чином, ліквідація дитячої праці є однією з чотирьох головних цілей МОП [58, с. 38].

Кожна дитина, яка була залучена в примусову працю, боргову залежність або рабство шляхом застосування до нього сили, обману або примусу, є жертвою торгівлі людьми.

Також актуальний напрямок торгівлі дітьми в деяких районах світу відбувається з метою «зрощування» дітей з торгівлею наркотиками. Тобто, купуючи дітей, в подальшому їх використовують в якості наркокур'єрів і наркодилерів [59].

Торгівля дітьми з метою незаконного усиновлення / удочеріння охоплює дії, пов'язані з процесом усиновлення (удочеріння) з метою подальшої купівлі-продажу дитини або укладення інших угод щодо нього, а так само вчинені з метою експлуатації вербування, перевезення, передача, приховування або одержання дитини [60]. Сам процес усиновлення (удочеріння) є підготовчим етапом до торгівлі, що підтверджує заздалегідь спланований триваючий злочин [61]. При цьому порушуються права і інтереси дітей, хоча традиційно усиновлення (удочеріння) здійснюється в інтересах, перш за все, дітей.

3.2 Міжнародно-правовий захист дітей під час збройних конфліктів

Перш ніж говорити про захист прав дітей під час збройних конфліктів, необхідно дати визначення цьому явищу. Так, збройним конфліктом є подія: «те, що відбувається на території будь-якої Високої Договірної Сторони між її збройними силами і антиурядовими збройними силами або іншими організованими збройними групами, які, перебуваючи під відповідальним

командуванням, здійснюють такий контроль над частиною її території, який дозволяє їм здійснювати безперервні і узгоджені військові дії», – ст. 1 Додаткового Протоколу 1977 року [62]. Однак на практиці не завжди можна визначити, коли і в яких ситуаціях має місце збройний конфлікт. У Женевських конвенціях 1949 року і Додаткових протоколах 1977 року до них держави віддають перевагу терміну «збройний конфлікт», а не «війна». Герасимов А. В. пояснює це тим, що з точки зору термінології поняття «збройний конфлікт» охоплює більш широке коло можливих конфліктних ситуацій, ніж поняття «війна». Поняттям «війна» не охоплюються прикордонні ситуації, при яких інтенсивність і тривалість зіткнення збройних сил не перевищила певний поріг, наприклад, такі, як прикордонні інциденти, рейди збройних банд, заколоти без контролю над певною територією [63].

На міжнародно-правовому рівні питання особливого захисту найбільш вразливої частини населення планети – дітей, стали виникати в зв'язку з Першою світовою війною і подальшим зростанням числа міжнародних збройних конфліктів.

Є очевидним, що права і інтереси дітей заслуговують спеціального захисту, особливо в період збройних конфліктів. Це пояснюється тим, що діти, проходячи різні критичні етапи свого розвитку, в набагато більшому ступені відчують на собі вплив війни, ніж дорослі; дітям набагато складніше адаптуватися до конфліктної ситуації або реагувати на неї; в силу своєї психічної і фізичної незрілості діти дуже залежать від того захисту, який в мирний час забезпечує сім'я, суспільство і закон. Тому проблема співпраці держав в області захисту прав дітей під час збройних конфліктів є дуже актуальною в міжнародному праві.

На жаль, останнім часом досліджувана тема стає все більш актуальною. Яскравим підтвердженням тому стає озброєний конфлікт в Україні, що триває вже більше 5 років, політичні і військові події в Чеченській Республіці, автономному краї Косово, Афганістані, Таджикистані, Південній Осетії, які показують особливу незахищеність дітей.

В результаті при цих жахливих збройних конфліктах основні втрати припадають на частку цивільного населення, включаючи дітей як найбільш вразливу його частину.

Аналіз сучасних війн показує, що з'являються нові види конфліктів. Їх особливістю є поступове стирання межі між комбатантами і цивільним населенням в якості об'єктів і суб'єктів війни, підвищення ролі економічного чинника у війні (дуже часто виграє та сторона, якій вдасться швидше знищити економічний потенціал противника, що передбачає нанесення ударів не тільки по військових об'єктах), вдосконалення військової техніки [64, с. 20].

Більш ніж в 30 країнах понад 250 тис. дітей у віці до 18 років піддаються жорстокої експлуатації в якості солдатів. Деяким з них всього сім-вісім років, причому серед них є і хлопчики і дівчатка. За останнє десятиліття в результаті збройних конфліктів і громадянських воєн загинули 2 млн. дітей, ще 6 млн. отримали серйозні поранення або стали інвалідами. Багато інших, кого війна зробила сиротами або розлучила з батьками, пережили тяжкі емоційні потрясіння в боротьбі за виживання [65].

Міжнародні стандарти в частині дотримання прав дитини найбільш поглиблено і якісно формувалися протягом останніх десятиліть і закріпилися в декількох важливих документах. Раніше, коли дітей ще не виділяли в особливу категорію, їх захист проходив в рамках захисту всього цивільного населення, заснованого на принципі гуманності. Даний принцип знайшов своє відображення в перших конвенціях з міжнародного гуманітарного права (2-а Гаазька конвенція 1899 року і 6-а Гаазька конвенція 1907 г.), які надали йому самостійне юридичне значення. У преамбулі цих конвенцій було включено «застереження Мартенса», яке свідчило, що у випадках, не передбачених міжнародними угодами, цивільне населення і воюючі залишаються під захистом і дією початків міжнародного права, що впливають «з встановлених між цивілізованими народами звичаїв, із законів людяності та вимог суспільної свідомості» [66].

Однак з огляду на величезну кількість втрат серед цивільного населення під час двох світових воєн (особливо в період Другої світової війни) стало очевидним, що лише принципу гуманності і деяких гарантій аж ніяк недостатньо. У зв'язку з цим було поставлено питання про необхідність розробки спеціального міжнародного документа, що захищає цивільне населення під час війни. Так, в 1949 р. на Дипломатичній конференції в Женеві були прийняті чотири Женевські конвенції про захист жертв війни. IV Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни надавала дітям правовий захист в період міжнародних збройних конфліктів. На Дипломатичній конференції 1949 р. вперше правове закріплення отримали також норми міжнародного гуманітарного права, що стосуються збройних конфліктів неміжнародного характеру (вони закріплені в статті 3, яка є спільною для всіх чотирьох Женевських конвенцій). Ці норми поширюються і на дітей як на осіб, «які безпосередньо не беруть участі у військових діях» [67]. Крім цього, IV Женевська Конвенція передбачає і спеціальні положення щодо наслідків бойових дій для дітей. Так, відповідно до статті 14 Конвенції діти до 15 років і матері дітей до 7 років підпадають під категорії цивільного населення, для яких можуть створюватися спеціальні санітарні або безпечні зони. Аналогічним чином діти і породіллі входять в категорію цивільних осіб, які повинні бути евакуйовані з обложених або з тих зон, що знаходяться в оточенні (ст. 17). Згідно зі статтею 23 Конвенції має вирішуватися вільний пропуск посилок, призначених для дітей до 15 років і породіль [64]. Ці, та деякі інші положення дозволяють зробити висновок про те, що IV Женевська Конвенція про захист цивільного населення вперше юридично закріпила принцип захисту дітей як частини цивільного населення під час збройних конфліктів міжнародного характеру. А Протоколи, які приймалися на додаток до Конвенції, в значній мірі розвинули і доповнили її положення, які стосуються захисту дітей. Крім вищезазначених документів, важливе місце також займає Декларація про захист дітей та жінок в надзвичайних обставинах і в період

збройних конфліктів 1974 р., яка містить в собі положення про надання захисту жінкам і дітям в умовах збройних конфліктів, а в якості однієї з провідних цілей декларації виступає заборона таких заходів, як переслідування, тортури, каральні заходи, принизливі звернення і насильство. Важливу роль також зіграв Протокол про заборону або обмеження застосування мін, мін-пасток та інших пристроїв (1980 р.), норми якого забороняють за будь-яких обставин використовувати міни-пастки, які можуть асоціюватися у дітей з іграшками чи іншими предметами, продуктами. Надалі, вся подальша нормотворча робота щодо захисту прав дітей привела в 1989 році до прийняття Конвенції про права дитини.

Так, як діти по праву вважаються вразливою частиною населення, то збройні конфлікти надають на них колосальний вплив. Діти можуть бути як жертвами воєн, так і безпосередніми їх учасниками у якості комбатантів (осіб, що входять до складу збройних сил), будучи насильно втягнутими в конфлікт. Військові дії дітей-комбатантів в світі є вкрай гострою темою в зв'язку з постійними збройними зіткненнями і дуже низьким рівнем економіки. Особливо це актуально в деяких країнах африканського континенту (Сомалі, Чад, Кенія), а також в Афганістані та Іраку. Відповідно, діти не мають доступу до повноцінного виховання та освіти, легко піддаються навіюванню або обману з боку дорослих. У них також немає можливості нормально харчуватися, що підштовхує їх на участь в збройному конфлікті в ролі солдатів, так як тільки таким способом вони зможуть прогодувати себе і свою сім'ю. Найбільш часто вербуються діти, які піддаються дискримінації, в тому числі за ознакою статі. Участь в складі збройних сил забезпечує їм харчування, одяг і захист від таких проблем.

В якості яскравого прикладу, який добре ілюструє цю проблему, є дії бойовиків незаконної угруповання ІГІЛ на території Сирії, які незаконно втягують дітей до участі в збройному конфлікті, при цьому користуючись дитячою наївністю і довірливістю, обіцяють їм натомість успіх і багатства, а також нав'язують свої екстремістські терористичні переконання, в тому числі

і псевдорелігійні цінності, при цьому намагаючись сформувати у дітей з самого раннього віку уявлення про правильність дій, які вчиняються членами ісламістського бандформування. Результатом такого виховання стає повна відсутність моральних цінностей і орієнтирів цих дітей, їх особистісна деформація, розвиток жорстокості та інших негативних, аморальних якостей. Практично з народження їм прищеплюються ідеї радикального ісламу, в той час як справжні ідеали і цінності, властиві гуманного і цивілізованому світу, просто стираються зі свідомості дітей, вони не знають, що може і повинно бути по іншому, а їхня психіка формується таким чином, що у дітей практично немає шансів повернутися до нормального життя, адже все, що вони бачать – це війна, вбивства, смерть.

Але навіть тим з дітей, які виявляються психологічно стійкими і не піддаються вербуванню, не вдається уникнути війни і її наслідків. У разі відмови від добровільного приєднання дітей залякують, їм загрожують і часто впроваджують загрози в життя. Багато дітей на окупованих територіях піддаються насильству або самотійно вплутуються в збройні дії в спробі захистити себе і своїх близьких. Яскравим прикладом таких дій є відомі випадки, коли бойовики ІГІЛ просто замарівують дітей голодом, змушуючи вмирати їх в муках на очах у їх рідних [68].

Значущою проблемою, що виникла в результаті збройного конфлікту на території Сирії, також є загальне зниження рівня життя, проблеми біженців і переселенців, розростання гуманітарної кризи до практично катастрофічних масштабів. Більше 3 мільйонів дітей в Сирії відчувають потребу в гуманітарній допомозі [69].

Високе значення для дитини має збереження сім'ї під час збройного конфлікту. Держави гарантують, що в разі інтернування члени однієї сім'ї, а особливо батьки і їхні діти, будуть міститися в одному і тому ж місці інтернування. Тобто, таким чином, держави сприяють забезпеченню нероз'єднаності однієї сім'ї, і возз'єднання тих сімей, які були роз'єднані в результаті збройних конфліктів. Підкреслюючи важливість інституту сім'ї

для дитини, держави закликають уникати винесення смертного вироку матерям, які мають на своєму утриманні дітей [62].

Тисячі сімей з дітьми змушені залишати свої будинки, в пошуках порятунку від війни, в інших державах. Зрозуміло, все це не проходить безслідно, і веде до важких психологічних травм, коли діти бачать, як руйнують їхні будинки і, фактично, виганяють їх з власної країни. Результатом цього стають тисячі жертв серед дитячого населення країни. Одним з найвідоміших трагічних випадків стала смерть Алана Курди [70] – трирічного хлопчика сирійця, який потонув 02 вересня 2015 року за спробу втекти від війни і дістатися до мирних берегів. На превеликий жах, цей випадок далеко не єдиний, а лише один з безлічі, що знову свідчить про необхідність особливого захисту дітей силами всієї світової спільноти.

Безсумнівно, участь дітей в збройних конфліктах і використання їх в якості військовослужбовців – це один з найбільш серйозних викликів, що кидають тінь на рішучість міжнародного співтовариства боротися за права дітей і виконувати положення Конвенції про права дитини.

Довгий час основною проблемою залишався вік дитини, до настання якого вона не могла брати участь у збройних діях. Так, на сьогоднішній день, що знаходяться в стані війни боку докладають всіх можливих заходів для того, щоб діти, які не досягли 15-річного віку, не брали участь у військових діях в якості комбатантів. Це підтверджується п. 2 ст. 77 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1949 року, а також п. 3 ст. 38 Конвенції про права дитини 1989 року. Факультативний протокол 2000 року (далі – Протокол) до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах, підвищує мінімальний вік добровільного призову осіб до національних збройних сил і визнає за тими, хто не досяг 18 років, право на особливий захист (п. 1 ст. 3) [71]. Обов'язковий призов осіб, які не досягли 18 років, забороняється ст. 2 Протоколу. Держави – учасниці Протоколу, які допускають добровільний призов неповнолітніх осіб до 18 років, повинні представити національні гарантії того, що: заклик дійсно має

добровільний характер; він проводиться за згодою батьків або законних опікунів призиваються осіб; ці особи отримали повну інформацію про обов'язки військової служби і представили достовірні докази свого віку до прийняття їх на військову службу.

Взагалі, варто сказати, що проблема визначення віку, з якого дитину повноцінно можна назвати дорослою людиною, є досить складною як в аспекті правової сфери, так і в області психології і фізіології. Так, юридична наука пов'язує настання «дорослості» дитини з правовим статусом особи і його дієздатністю. Міжнародне гуманітарне право, як було зазначено раніше, надає особливий захист дітям у віці до 15 років. Конвенція про права дитини 1989 року в ст.1 закріплює норму про те, «що дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше». Тобто в наявності компроміс між системами міжнародного і національного права щодо встановлення віку повноліття. При цьому конфліктуючим сторонам слід утриматися від вербування дітей в свої збройні сили, а в разі вербування з числа осіб, які досягли п'ятнадцятирічного віку, але яким ще не виповнилося вісімнадцять років, віддавати перевагу особам старшого віку. Ця умова вкрай важливо, тому що воно не дозволяє дітям до вісімнадцяти років брати участь у військових діях і тим самим збільшується ступінь їх захисту.

Римський статут Міжнародного кримінального суду кваліфікує заклик, вербування або використання дітей у віці до 15 років у військових діях як військовий злочин [72]. У якості приклада можна звернутися до справи Прокурор проти Жермена Катанги і Мат'є Нгуджоло Шуи, оскільки він розглядався Міжнародним кримінальним судом. Обвинуваченим, поряд з іншими злочинами, інкримінується використання дітей, їх вербування у віці до 15 років до складу збройних сил і їх використання для активної участі в бойових діях в період між серпнем 2002 року і травнем 2003 року під час збройного конфлікту на території Демократичної Республіки Конго, в Ітурі [73]. Жермен Катанга і Мат'є Шуи використовували дітей для різних цілей.

Діти використовувалися як охоронці, в тому числі персональні охоронці, і для прямої участі в бойових діях. Дітей-солдат імовірно тренували в особливих воєнних таборах. Деяких з них навчали поводженню зі зброєю і в кінці тренувального курсу їм видавали холодну і вогнепальну зброю. Імовірно, діти-солдати брали участь в нападі на село Богор, вбивали цивільних осіб, знищували і грабували приватну власність, що належала особам народності Хема. Також, як стверджує звинувачення, комбатанти і обвинувачені особисто звертали цивільних осіб, в тому числі малолітніх дівчаток в сексуальне рабство, а також використовували їх в якості «дружин» комбатантів проти їх волі. При розгляді цієї справи судом встановлено, що факти насильства є доведеними, проте достатніх доказів винності обвинувачуваних в участі дітей в якості комбатантів в матеріалах справи немає. У зв'язку з цим в частині залучення дітей в якості солдатів винними обвинувачені не визнані. Разом з цим слід зазначити висновки суду, які знаходять відображення в судовій практиці, про те, що за залучення дітей в якості комбатантів і за вчинені ними діяння відповідають особи, винні в їх залученні, самих же дітей, в силу їх віку і психічного розвитку, слід розцінювати, як зброю скоєння злочину.

Ці висновки підтверджує ще один приклад із судової практики. Справа Лубанга [74], що розглядалась Міжнародним кримінальним судом, в рамках якого були розглянуті звинувачення, висунуті на адресу Томаса Лубанга, в використанні дітей в збройних конфліктах, спонукання дітей до участі в збройних силах і використання їх для ведення бойових дій. Суд, визнаючи Томаса Лубанга винним в пред'явлених йому звинуваченнях, виходив з того, що, будучи президентом Патріотичних Сил Визволення Конго і Союзу Патріотів Конго, будучи верховним головнокомандуючим, обвинувачений і його подільники, діючи з прямим умислом, направляли свої зусилля на формування армії з дітей, які не досягли 15 років, в період з 01 вересня 2002 року по 13 серпня 2003 року. Здійснюючи координуючі дії по набору дітей і примушення їх до участі в збройних силах, Лубанга віддавав накази і

визначав ті чи інші дії, які діти повинні були здійснювати. Таким чином, відповідальність за скоєні дітьми злочини повинна бути покладена на нього. Діти визнані жертвами дій Лубанга, так як вони, будучи неповнолітніми, підпорядковувалися його наказам, а він, використовуючи їх положення, фактично використовував їх з метою здійснення військових злочинів. Рішення суду підтверджено апеляційною постановою, і таким чином можна прийти до висновку про те, що відповідальність за дії, вчинені дітьми, в силу особливостей їх розвитку, повинні нести люди, які контролювали їх і віддавали накази [75]. У якості висновку потрібно сказати про те, що з боку конфліктуючих сторін повинні бути вжиті всі необхідні заходи для запобігання участі дітей у збройних конфліктах і захисту їх прав.

Прояв будь-яких з форм примусу є досить частим прикладом порушення прав дітей в умовах збройних конфліктів. На підставі доповіді Генерального секретаря ООН про дітей і збройний конфлікт на Філіппінах Рада Безпеки, беручи до уваги норми міжнародного гуманітарного права, виявила шість видів грубих порушень по відношенню до дітей в умовах збройних конфліктів, а саме: вбивство та нанесення каліцтв, використання дітей-солдатів, викрадення, сексуальне насильство, відмова у доступі до гуманітарної допомоги і напади на школи і лікарні [76].

Для захисту дітей від насильства та експлуатації спеціальні представники ООН з прав людини ведуть роботу щодо запобігання торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії. Потребам і правам дітей приділяється велика увага в Декларації тисячоліття 2000 р. і в планах, що розробляються в ході великих конференцій і самітів Організації Об'єднаних Націй. Активна робота Організації Об'єднаних Націй відзначається також на місцевому рівні у всіх регіонах, які потребують підтримки. Важливо відзначити діяльність Спеціального представника по Західній Африці, Спеціального суду по Сьєрра-Леоне і Близькосхідного агентства Організації Об'єднаних Націй для допомоги палестинським біженцям і в організації робіт [77]. Нагальні потреби дітей, що відносяться до особливих груп

суспільства, таким як робітники-мігранти, корінні народи і інваліди, забезпечуються за допомогою різних правових механізмів під егідою ООН, а також зусиллями на місцях у взаємодії з неурядовими організаціями.

З огляду на викладене, можна визначити такі проблеми дітей в період збройних конфліктів:

- безпосередня участь дітей в збройних конфліктах (їх вербування, використання в якості комбатантів);
- сексуальна експлуатація дітей під час війни (зґвалтування та інші сексуальні наруги над дітьми, в тому числі і з боку миротворчого контингенту);
- довга постконфліктна реабілітація та подальша реінтеграція дітей;
- відсутність в деяких випадках своєчасної гуманітарної та психологічної допомоги на місцях.

У зв'язку з цим ми хотіли б запропонувати кілька напрямків вирішення даних проблем, які на наш погляд, привели б до значного поліпшення становища:

- 1) посилити заходи покарання за порушення прав дітей;
- 2) акцентувати особливу увагу на викорінення безкарності, бо, якщо раніше однією з головних проблем була відсутність нормативної бази, то зараз необхідно докладати всіх зусиль для своєчасного і правильного її застосування;
- 3) виробити якісні результативні заходи щодо реабілітації та реінтеграції дітей в постконфліктний період;
- 4) проводити обов'язкові виховні роботи для підростаючого покоління з метою поліпшення їх правової культури, прищеплення до них гуманних і духовних цінностей, а також правосвідомості.

Висновки до розділу 3

Отже, підсумовуючи викладене у третьому розділі, можна зробити такі висновки:

Проблема торгівлі дітьми та їх сексуальної експлуатації в сучасному світі, на превеликий жаль, досить актуальна. Це пов'язано з активним розвитком і вдосконаленням технологій, інтернету; важкою соціально-економічною ситуацією в країні; з ростом місцевого та міжнародного попиту на експлуатацію дітей, який підтримується атмосферою безкарності та корупції; а також з прогресуючим розвитком злочинного співтовариства; з проблемами і колізіями в нормативно-правовій базі держав; з утрудненим доступом до правосуддя дітьми.

Головним міжнародно-правовим документом у боротьбі із сексуальною експлуатацією дітей є Конвенція про права дитини 1989 р. Крім того, Організація Об'єднаних Націй розробила ряд міжнародних документів для контролю та імплементації положень Конвенції з прав дитини. Проте, незважаючи на існування цілого ряду міжнародних документів з прав людини, не існує універсального документа, в якому закріплювалися б всі аспекти боротьби з сексуальною експлуатацією дітей.

Виходячи з нашого дослідження приходимо до висновку, що є суттєві прогалини в захисті прав дітей від сексуальної експлуатації, як в регламентації правового статусу дітей, так і в системі контролю захисту їх прав.

При вивченні такого міжнародно-правового аспекту захисту прав дитини, як експлуатація дитячої праці, нами розглядалося, в якій мірі міжнародні норми про працю дітей і підлітків відповідають початковим і подальшим вимогам захисту прав дітей.

Міжнародно-правовий захист дітей під час збройних конфліктів також є гострою і актуальною темою для деяких країн в сучасних реаліях. Міжнародне гуманітарне право чітко регламентує необхідність захисту прав дітей під час збройного конфлікту, але не дивлячись на це, забезпечити захист дітей в ситуаціях насильства вдається не завжди. Безумовно, участь

дітей в збройних конфліктах і використання їх в якості військовослужбовців – це один з найбільш серйозних викликів, що кидають тінь на рішучість міжнародного співтовариства боротися за права дітей і виконувати положення Конвенції про права дитини.

Все це дає привід задуматися про недостатню увагу, яку приділяє цій проблемі світова спільнота, а також про необхідність створення єдиного документа, вся увага якого буде зосереджена виключно на положенні дитини в збройному конфлікті. Такого роду документ зміг би істотно поліпшити становище дітей, які опинилися в збройному конфлікті, тому що більшу частину спірних моментів і розбіжностей різних країн з цього питання були б врегульовані.

ВИСНОВКИ

Інститут міжнародно-правового захисту прав дитини має величезне значення для кожної держави. З огляду на вразливість дитини, вона потребує особливого захисту від загроз навколишнього світу. А оскільки така категорія як проблеми дитинства, можуть стати перешкодою для сприятливого і гармонійного розвитку дитини, людство повинно зробити все можливе, щоб максимально убезпечити дітей від несприятливих факторів, і захищати їх права.

Аналіз механізмів та міжнародно-правових актів з прав дитини не тільки в межах України, а й в дуже багатьох країнах світу показує важливість визнання міжнародною спільнотою за дитиною значного масиву її прав та інтересів, а також розробка та напрацювання ефективного механізму її захисту. У той же час бачимо, наскільки сильно залежить від суспільства та його державної влади спроможність імплементації таких норм та їх реалізації в національному просторі цих держав.

За результатами роботи сформульовано такі основні висновки:

1. В результаті ряду історичних умов соціальний статус дітей нижче, ніж дорослих, і міжнародний захист прав дитини спрямований на забезпечення їм рівних прав і можливостей нарівні з дорослими. Встановлено, що процес виділення прав дитини в особливу сферу людської і суспільної діяльності почався після виникнення поняття «права людини». Саме конкретизація прав специфічної соціальної групи, тобто дітей, і прагнення створити дієвий механізм захисту цих найбільш вразливих членів суспільства привели вчених і громадських діячів до думки про необхідність виділити права дитини в окрему категорію. На наш погляд можна виділити наступні найбільш важливі етапи в становленні і розвитку даного інституту: 1) період від Ренесансу до Французької Революції; 2) період індустріальної революції; 3) час після Першої світової війни; 4) кінець Другої світової війни;

5) сучасний етап. Безумовно, кожен етап в історії вніс свою важливу лепту в розвиток інституту захисту прав дитини, завдяки чому все більше усвідомлювалася цінність дитини і створювалися нормативно-правові акти для його захисту. Всі ці фактори сприятливо вплинули на те, що сьогодні дитина вважається повноцінною особистістю зі своїми особистими правами, яка може вільно розвиватися фізично, духовно, розумово, морально, соціально здоровим і нормальним шляхом в умовах свободи, гідності і поваги його прав.

2. Визначено, що в цілому нормотворча діяльність щодо захисту прав дитини велась в двох головних напрямках: 1) згадка про права дитини в універсальних нормативно-правових актах з прав людини або в міжнародних угодах, які регламентують права окремих соціальних груп, тісно пов'язаних з дитиною або певні галузі правовідносин; 2) розробка декларацій, резолюцій, конвенцій, які спеціально регулюють права дитини.

3. Обґрунтовано, що всі міжнародні документи, які прямо чи опосередковано стосуються прав дитини є дуже значущими. У них проголошуються основні права дітей: на ім'я, громадянство, любов, розуміння, матеріальне забезпечення, соціальний захист та можливість здобувати освіту, розвиватися фізично, розумово, морально і духовно в умовах свободи. Однак особливе місце приділяється безпосередньо захисту прав дитини. Вказується, що дитина повинна своєчасно отримувати допомогу і бути захищеною від усіх форм недбалого ставлення, жорстокості і експлуатації. Особливе місце серед законодавчих актів займає Конвенція про права дитини 1989 р. Саме Конвенція звела до купи, в один документ, права дитини, які раніше можна було відшукати тільки шляхом вивчення великої кількості документів, що відносяться до різних галузей права. З прийняттям Конвенції в міжнародному праві вводиться ряд нових прав людини: на виживання та розвиток (ст. 6), на фізичне і психологічне відновлення і соціальну реінтеграцію жертв зловживань та експлуатації сексуального та економічного характеру (ст. 39), на збереження індивідуальності (ст. 8), на

неучасть у військових діях (ст. 38). Навіть виходячи з процесу роботи над Конвенцією бачимо, що її прийняття стало значною подією на міжнародній арені. Адже вперше дитина стала розглядатися не тільки як об'єкт, який потребує особливого захисту, а й як повноцінний суб'єкт зі своїм спектром прав. Вперше в Конвенції була розкрита роль засобів масової інформації в житті дитини. Крім цього, Конвенція вперше уніфікувала поняття «дитина», визначаючи його як кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо більш ранній вік не передбачено національним законодавством, а також використовує загальний термін «діти». Цей нормативно-правовий акт став важливою відправною точкою для розробки як багатьох регіональних конвенцій про права дитини (наприклад, в рамках Організації африканської єдності в 1990 р. прийнята Африканська Хартія прав і благополуччя дітей), так і конвенцій, що регулюють окремі права дитини (наприклад, Конвенція 1993 року по захисту дітей і співпраці щодо міжнародного усиновлення).

4. Визначено, що поряд зі структурами, створеними ООН, все більшого значення для захисту прав і свобод дитини на міжнародному рівні набуває функціонування конвенційних органів, заснованих на основі цілого ряду міжнародних угод. Повноваження його органів визначаються Статутом ООН, рішеннями ООН і її спеціалізованих установ, міжнародними угодами універсального і регіонального характеру. Дуже значущим є Комітет з прав дитини – це конвенційний орган, створений з волі держав і діючий на основі включених до Конвенції про права дитини процесуальних норм. Суть його полягає в тому, щоб отримувати і розглядати звіти держав – учасниць Конвенції; співпрацювати з неурядовими організаціями з питань прав дитини; давати консультації урядам з питань прав дитини. Важливою є діяльність Дитячого фонду ООН щодо захисту прав дитини (ЮНІСЕФ). Встановлено, що головне завдання ЮНІСЕФ полягає в наступному: ЮНІСЕФ уповноважений виконувати особливу місію з надання допомоги урядам у виконанні зобов'язань щодо реалізації положень Конвенції і в забезпеченні здійснення необхідних дій з тією метою, щоб основоположним

принципам Конвенції – забезпечення найкращих інтересів дитини, відсутності дискримінації, виживання і розвитку – приділялася така увага, яка необхідна для захисту інтересів дітей. Тож, діяльність ЮНІСЕФ спрямована на те, щоб всі закони і правила відповідали положенням Конвенції про права дитини та іншим відповідним міжнародним документам. Однак сьогодні існують серйозні проблеми, через що виникає гостра необхідність в тому, щоб країни почали радикально переглядати свій підхід до здоров'я дітей і підлітків, з тим, щоб не тільки проявити турботу про дітей сьогодні, а й забезпечити захист світу, який вони успадкують в майбутньому. В ім'я захисту дитячого здоров'я, благополуччя і їх майбутнього ми пропонуємо наступні заходи:

- посилити на державному рівні регулювання реклами шкідливої продукції;

- у найбільш найближчі терміни докласти всіх зусиль, щоб максимально скоротити викиди CO₂ в інтересах майбутнього дітей, які успадкують нашу планету;

- по можливості вдосконалити вже існуючі та впроваджувати нові, актуальні заходи політики, а також вкладати нові ресурси у всіх секторах в інтересах охорони здоров'я і прав дитини;

- зробити дітей і підлітків центральним елементом зусиль по досягненню сталого розвитку.

5. Уточнено найважливіші функції роботи Уповноваженого з прав людини. До них відносяться: спостереження за виконанням законодавства, яке стосується захисту інтересів і прав дітей; захист прав і інтересів конкретної дитини; внесення пропозицій і рекомендацій до державних органів з метою зміни законодавства в галузі охорони прав дітей; роль посередника між батьками і дітьми, в разі виникнення конфліктів; розслідування справ за індивідуальними скаргами дітей; сприяння підвищенню рівня усвідомленості і інформованості про права дитини як

самих дітей, так і дорослих; надання доповідей і результатів виконаної роботи і про стан справ в питанні дотримання прав та інтересів дитини.

Говорячи про інститут Уповноваженого з прав дитини (Омбудсмена) на міжнародній арені, варто сказати, що він має безпосередній вплив на становлення нової дійсності, служить фундаментом формування правових відносин і є одним з пріоритетних напрямків реалізації соціальних функцій держав. Сьогодні в багатьох країнах інститут Уповноваженого з прав дитини перебуває на початковій стадії формування і тільки починає свій розвиток. А для того, щоб даний правозахисний механізм ефективно і сприятливо функціонував в інтересах власного народу, перед законодавцями кожної держави має стояти завдання формування національного законодавства в даній області, яке буде сприяти максимальному захисту прав дитини в країні відповідно до міжнародних стандартів.

Вперше запропоновано закріпити загальнообов'язкове правило на міжнародному рівні, яке полягає в наступному: кожна країна, яка тільки збирається вводити розглянутий інститут в свою правову систему, має слідувати обов'язковій умові – це постійна взаємодія шляхом участі молодіжної консультативної групи як при процесі відбору та інтерв'ювання омбудсмена, так і під час його подальшого перебування на своєму посту (на прикладі Ірландії). Це ж правило стосується і тих багатьох країн світу, які сьогодні вже мають в своїй державно-правовій системі аналогічний інститут. Дуже важливо, щоб створювалися консультативні молодіжні групи, в яких будуть молоді люди віком від 10 до 17 років, і які будуть проводити регулярні, спільні з омбудсменом наради, задавати питання, які важливі для них, обговорювати це і пропонувати шляхи їх вирішення. На наш погляд, такий підхід дійсно дасть дуже позитивні і значні результати в області благополуччя, захисту і розвитку дітей.

6. Встановлено, що міжнародно-правовий захист дітей під час збройних конфліктів є гострою і актуальною темою для деяких країн в сучасних реаліях. Міжнародне гуманітарне право чітко регламентує необхідність

захисту прав дітей під час збройного конфлікту, але не дивлячись на це, забезпечити захист дітей в ситуаціях насильства вдається не завжди. Безумовно, участь дітей в збройних конфліктах і використання їх в якості військовослужбовців – це один з найбільш серйозних викликів, що кидають тінь на рішучість міжнародного співтовариства боротися за права дітей і виконувати положення Конвенції про права дитини. З огляду на те, що діти відносяться до найбільш вразливої категорії, під час збройних конфліктів у своїй країні вони стикаються з такими проблемами як вербування, використання їх в якості комбатантів, тобто безпосередньо участю дітей в збройних конфліктах; сексуальна експлуатація дітей під час війни; довга і складна постконфліктна реабілітація та реінтеграція дитини; відсутність в деяких випадках своєчасної гуманітарної та психологічної допомоги на місцях.

Запропоновано та вдосконалено рішення існуючих проблем, які на наш погляд, могли б призвести до значного покращення ситуації:

- 1) посилити заходи покарання за порушення прав дітей;
- 2) акцентувати особливу увагу на викоріненні безкарності, бо, якщо раніше однією з головних проблем була відсутність нормативної бази, то зараз необхідно докладати всіх зусиль для своєчасного і правильного її застосування;
- 3) виробити якісні результативні заходи щодо реабілітації та реінтеграції дітей в постконфліктний період;
- 4) проводити обов'язкові виховні роботи для підростаючого покоління з метою поліпшення їх правової культури, прищеплення до них гуманних і духовних цінностей, а також правосвідомості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Philippe Aries. Centuries of childhood : a Social History of Family Life. New York : Alfred A.Knopf, 1962. 465 p.
2. Aries Ph. L'enfant et la vie familiale sous l'ancien régime. Paris : Pion, 1960. 503 p.
3. HarryHendrick. URL:
https://www.researchgate.net/publication/299884272_Harry_Hendrick
4. Зеленьак П. А. Становлення та розвиток міжнародно-правових стандартів у галузі захисту прав дитини на життя і здоров'я. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції* : науковий збірник, присвячений Міжнародній науковій конференції «Актуальні проблеми вітчизняного права» в рамках VIII-х наукових читань, присвячених пам'яті В. М. Корецького. Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 2019. 156 с.
5. Украденные годы «фабричных детей» Швейцарии. URL:
<https://www.swissinfo.ch/>
6. Better Leaders For A Better World – Oxfam International Youth Parliament 2004. URL: <https://events.tigweb.org/3822>
7. Maud de Beur-Buquicchio, Deputy Secretary General, Council of Europe. What are children's rights? *Compasito. Manual on human rights education for children*. January 2009. 2nd edition. P. 21–24 URL:
<http://www.eycb.coe.int/compasito/pdf/Compasito%20EN.pdf>
8. Маханько Ю. В. Английская историография промышленной революции в Великобритании : маг. дис. : 1-21.80.15. Минск, 2019. 73 с.
9. Старовойтов О. Становление и развитие международной защиты прав ребенка. *Белорусский журнал международного права и международных отношений*. 1998. № 5. С. 51–58.

10. Lundy C. An introduction to the Convention on the Rights of the Child. 1997. 128 p.

11. Geneva Declaration of the Rights of the Child, 1924. URL: <https://www.humanium.org/en/geneva-declaration/>

12. Fundamental Rights Report 2019. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019. 248 p.

13. Бариська Я. О., Біровган А. В., Кошеля Ю. В. Механізми захисту прав дитини в міжнародному праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Випуск 33. Том 2. С. 182–184.

14. Лінник Н. В. Міжнародно-правовий захист економічних прав дитини : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Одеса, 2011. 22 с.

15. Convention on the Rights of the Child : Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 44/25 of 20 November 1989 entry into force 2 September 1990, in accordance with article 49. URL: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>

16. Краткий путеводитель по системе защиты прав человека в рамках ООН. URL: <http://evolutio.info/ru/hr/category-25>

17. Права ребенка и журналистика. Практический аспект : опираться на права : учебная программа, одобренная региональным офисом ЮНИСЕФ по Центральной и Восточной Европе и Содружеству Независимых Государств. Дублинский технологический институт, 2007. 190 с.

18. Декларация и План действий «Мир, пригодный для жизни детей» : Приняты резолюцией S-27/2 специальной сессии Генеральной Ассамблеи ООН 10 мая 2002 года URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/worldchild.shtml

19. Міжнародний день захисту дітей. URL: <http://www.niro.nnov.ru/?id=39652&template=print>

20. Детский фонд ООН – Организация Объединенных Наций и верховенство права. URL: <https://www.un.org/ruleoflaw/ru/un-and-the-rule-of-law/united-nations-childrens-fund/>

21. Дети. Организация Объединенных Наций. URL: <https://www.un.org/ru/sections/issues-depth/children/index.html>

22. ВОЗ-ЮНИСЕФ-Lancet: Мир не в состоянии обеспечить детям здоровую жизнь и климат, пригодные для их будущего. URL: <https://www.unicef.org/eca/ru/>

23. Офіційний звіт Генеральної Асамблеї ООН А / 61 / PV.70. С. 3. URL: [http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/649/72/PDF/N0664972.pdf](http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/649/72/PDF/N0664972.pdf?OpenElement) OpenElement

24. GENERAL COMMENT No. 5 : General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child (arts. 4, 42 and 44, para. 6). 2003.

25. Замечание общего порядка № 2. 2002. URL: <http://hrlibrary.umn.edu/russian/crc/Rcrcomm2.html>

26. Act № 5 Relating to the ombudsman for children, 6 March 1981. Офіційний сайт дитячого омбудсмана в Норвегії. URL: http://www.barneombudet.no/english/about_the_law_and_in/ (Дата звернення: 01.04.2013)

27. Егоров И. На что уполномочен? *Российская газета*. 2011. № 14 (5390). URL: <https://rg.ru/2011/01/25/kontrol-site.html>

28. Young voices: guidelines on how to involve children and young people in your work. National Youth Council of Ireland, Children's Rights Alliance, National Children's Office : Dublin, 2005. 78 p.

29. ООН; Управление Верховного Комиссара ООН по правам человека. Human rights indicators : A Guide to Measurement and Implementation
Показатели в области прав человека : руководство по измерению и осуществлению. Нью-Йорк, Женева : ООН, 2012. 195с. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Publications/Human_rights_indicators_ru.pdf

30. Показатели в действии: осуществление и мониторинг прав человека.
URL: https://www.ohchr.org/Documents/Issues/HRIndicators/AGuideMeasurementImplementationChapterV_ru.pdf

31. Case of Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belgium. Application no 13178/03. Judgment : Strasbourg. 12 October 2006. Final – 12.01.2007. 37 p.

32. American Convention on Human Rights : Adopted at the Inter-American Specialized Conference on Human Rights, San José, Costa Rica, 22 November 1969. URL:

<https://www.cidh.oas.org/basicos/english/basic3.american%20convention.htm>

33. Andrea Germanous. «Club of One» : US Now Lone UN Member Outside Children’s Rights Treaty. *Common Dreams*. October 02, 2015. URL: <https://www.commondreams.org/news/2015/10/02/club-one-us-now-lone-un-member-outside-childrens-rights-treaty>

34. Асосков А. В., Жильцов А. Н., Ходыкин Р. М. Новые горизонты международного арбитража. Выпуск 6 : Сборник статей. Москва : Российский институт современного арбитража, 2020. 400 с.

35. Лжепоборники прав человека – нарушители прав детей. *ParisToday*. Октябрь 26, 2016. URL: <https://parstoday.com/ru/radio/programs-i47407>

36. Трестер Ю. О. Міжнародні механізми захисту прав дітей. Державне управління: удосконалення та розвиток : електрон. наук. фах. вид. Київ, 2013. № 9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=632>

37. В будущем нет места детскому труду. *Глобальный доклад, представленный в соответствии с механизмом реализации Декларации МОТ об основополагающих принципах и правах в сфере труда* : международная конференция труда, 90-я сессия 2002 г. Доклад I (B). 170 с. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_099158.pdf

38. Титова Т. А. Конвенция о правах ребенка ООН: причины отказа США от ратификации. *Правоведение : Научно-теоретический журнал*. 2002. № 2. С. 223–226.

39. Заключительные замечания Комитета по правам ребенка : Кувейт, Комитет по правам ребенка ООН, 19-я сессия, п. 21, UN DOC. CRC/C/15/Add.

40. Walker N. E. United States failure to ratify the United Nations Convention on the Rights of the Child: An explanation and call for action, *Understanding Children's Rights*, Children's Rights Center, University of Ghent. Belgium, 1998. P. 734.

41. Реформа законодательства и осуществление Конвенции о правах ребенка. URL:

https://www.unicefirc.org/publications/pdf/law_reform_crc_imp_rus.pdf

42. History [История] // Children's Bureau [Детское бюро]. URL: <http://www.acf.hhs.gov/programs/cb/about/history>

43. Старовойтов О. М. Международная защита прав ребенка как институт международного права. *Белорусский журнал международного права и международных отношений*. 2002. № 3. С. 8–12.

44. UN General Assembly, Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, Supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, 15 November 2000. URL: <https://www.refworld.org/docid/4720706c0.html>

45. Международная Организация труда: современное рабство и детский труд. URL: https://www.ilo.org/moscow/news/WCMS_575919/lang--ru/index.htm

46. Торгівля людьми процвітає в усіх без винятку країнах і регіонах. URL: <https://news.un.org/ru/story/2019/01/1348092>

47. Торгівля дітьми: ООН оприлюднила шокуючі цифри. URL: <https://news.liga.net/society/news/torgovlya-detmi-oon-obnarodovala-shokiruyuschie-tsifry>

48. Забродин А. Жертвы современного рабства – 25 млн человек. *Известия.iz*. 2018. URL: <https://iz.ru/746825/aleksei-zabrodin/zhertvy-sovremennogo-rabstva-25-mln-chelovek>

49. Официальная терминология. Сексуальная эксплуатация человека. URL: <https://official.academic.ru/>

50. Стешенко В. М. Правовий захист прав дітей та підлітків і безпечний інформаційний простір : навчальний посібник. Київ : ФОП Голембовська О. О., 2018. 386 с.

51. Майк Дотридж. Торговля детьми с целью сексуальной эксплуатации. Рио де Жанейро, Бразилия. 25–28 ноября 2008. 31 с.

52. Доклад МИД России «О ситуации с правами человека в ряде государств мира». Москва, 2020. URL: https://www.mid.ru/foreign_policy/news//asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/175922

53. Заключительные замечания по шестому периодическому докладу Соединенного Королевства Великобритании и Северной Ирландии. Организация Объединенных Наций – Комитет против пыток. CAT/C/GBR/CO/6. 7 июля 2019. 19 с.

54. Заключительные замечания по третьему периодическому докладу Ирландии. Организация Объединенных Наций – Комитет по экономическим, социальным и культурным правам. E/C.12/IRL/CO/3. 8 июля 2015. 14 с.

55. Черемных М. П. Торговля детьми как направление деятельности организованной преступности. ЭГО : Экономика. Государство. Общество. 2010. № 03 (3). URL: <http://ego.uapa.ru/issue/2010/03/15>

56. Торгівля людьми процвітає в усіх країнах – ООН. URL: <https://www.gazeta.uz/ru/2019/01/30/human-trafficking/#!>

57. Торгівля органами, тканинами і клітинами і торгівля людьми з метою вилучення органів. Спільне дослідження Ради Європи та Організації Об'єднаних Націй. URL: http://sartraccc.ru/Traffic/i.php?oper=read_file&filename=scien_rep/0014.htm

58. Современные формы рабства. URL: https://www.un.org/ru/rights/slavery/trust_fund/slavery_forms.shtml

59. Учебное пособие по борьбе с торговлей детьми в целях трудовой, сексуальной и других форм эксплуатации, Международная организация труда, Международная программа по искоренению детского труда, (ИПЕК).

Группа технической поддержки достойного труда и Бюро МОТ для стран Восточной Европы и Центральной Азии. 4 т. 2012.

60. Шерайзина Л. О. Международно-правовые основы охраны отношений усыновления (удочерения). *Белорусский журнал международного права и международных отношений*. 2014. № 3. С. 15–19.

61. Прокопенко О. В., Ау Т. В., Балгимбеков Д. У., Осик Ю. И., Сейтхожин Б. У. Противодействие торговле людьми: правовые и экономические аспекты : Учебное пособие. Хожув: Drukarnia Cyfrowa, 2017. 168 с. URL: <https://cibs.ubs.edu.ua/wp-content/uploads/2018/10/info-6.pdf>

62. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II) : Adopted on 8 June 1977 by the Diplomatic Conference on the Reaffirmation and Development of International Humanitarian Law applicable in Armed Conflicts Entry into force: 7 December 1978, in accordance with Article 23

63. Герасимов А. В. Внутренние вооруженные конфликты в современном мире : политико-правовой анализ. *Проблемы местного самоуправления*. 2005. № 4(16). С. 71–86.

64. Старовойтов О. Защита детей в период вооруженных конфликтов. *Белорусский журнал международного права и международных отношений*. 1999. № 3. С. 20–24.

65. Чернега К. И. Защита детей в период вооруженных конфликтов. *Міжнародні читання присвячені пам'яті професора Імператорського Новоросійського університету П. Є. Казанського* : матеріали Міжнародної конференції. Одеса : Фенікс, 2010. С. 246–248.

66. Лукашук И. И. Международное право. Особенная часть : учебник для студентов юридических факультетов и вузов. Москва : Волтерс Клувер, 2005. 544 с.

67. Действующее международное право. Москва, 1997. Т. 2. С. 604.

68. Nick Fagge. The babies starved to death by Isis: Haunting faces of Syrian children killed by siege of Deir Ezzor, where a packet of rice costs £55 and people eat CATS to survive. *The Daily Mail*, Feb 2016.

69. Child Protection Working Group. *Syria Child Protection Assessment*. 2013. 55 p.

70. Laura King, Glen Johnson. Death of Syrian toddler throws global spotlight onto refugees crisis. *LA Times*. 3 Sept 2015. URL: <https://www.latimes.com/world/europe/la-fg-syria-refugee-toddler-drowned-20150903-story.html>

71. Дмитриев А. И., Дьяченко В. И., Цюрупа М. В. Международное гуманитарное право: философско-правовая доктрина регулирования вооруженных конфликтов : учеб. пособие. Москва : Сфера, 1999. Ч. 2.

72. Римский статут международного уголовного суда. A/CONF.183/9 от 17 июля 1998 года с изменениями на основе протоколов от 10 ноября 1998 года, 12 июля 1999 года, 30 ноября 1999 года, 8 мая 2000 года, 17 января 2001 года и 16 января 2002 года URL: [https://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute\(r\).pdf](https://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute(r).pdf)

73. Situation in the Democratic Republic of the Congo in the case of Prosecutor v. Germain Katanga. No. : ICC-01/04-01/07. Date : 7 March 2014. URL: https://www.icc-cpi.int/courtrecords/cr2015_04025.pdf

74. Lubanga Case. *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*. ICC-01/04-01/06. URL: <https://www.icc-cpi.int/drc/lubanga>

75. Тиунов О. И. Международное гуманитарное право : учебник для вузов 3-е изд., перераб. и доп. Москва : Норма, 2015. 334 с.

76. Доклад Генерального секретаря о детях и вооруженном конфликте на Филиппинах, Совет Безопасности ООН. 24.04.2008. URL: <https://undocs.org/ru/S/2008/272>

77. ООН та права дитини. URL: https://www.ukrainepravo.com/international_law/public_international_law/ssr-kha-tuava-eykhyry/